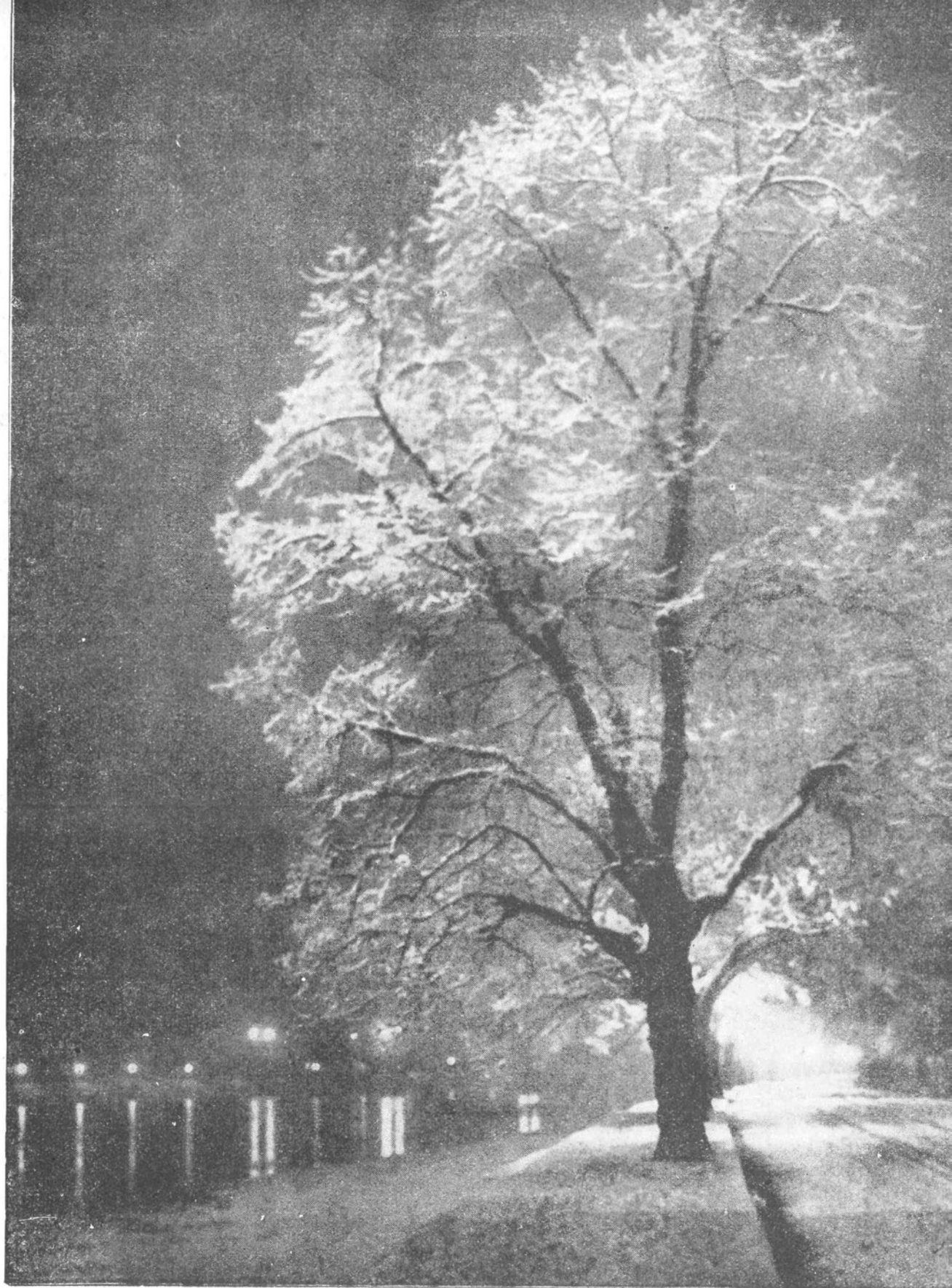

POSTNINA PLACANA
V GOTOVINI

12.
ŠTEVILKA

ILUSTRIRANA
KULTURNA
IN DRUŽINSKA
REVIJA

Vzajemna
Svoboda

IZHAJA MESEČNO / DECEMBER 1938 / LETO II

Konzumno društvo za Mežiško dolino

r. z. z. o. z. v Prevaljah

Poštni predal št. 3.

Poštni čekovni račun 12.048.

Telefon interurban št. 5.

Brzjav: Kodes Prevalje.

Osrednja pisarna in centralno
skladišče v Prevaljah

Podružnice:

Prevalje, Leše, Mežica, Črna I, Črna II, Sv. Helena, Guštanj,
Muta, pekarna v Prevaljah ter 7 lastnih zadružnih domov v
Mežiški dolini.

Zadruga nudi svojim članom vedno sveže blago po najnižjih
cenah. Hranilne vloge sprejema centrala v Prevaljah in njene
podružnice ter jih obrestuje po najvišji obrestni meri. Prodaja
se le članom. Član društva lahko postane vsak.

Delež znaša samo Din 100.—.

Delavke, delavci, nameščenci, kmetje in obrtniki ter sploh vse
ljudstvo, kupujte življenjske potrebščine le v svojih zadrugah!

V slogi je moč, v delu rešitev!

Splošna gospodarska in konzumna zadruga za Gorenjsko

r. z. z. o. z., Jesenice-Fužine, Cankarjeva 3.

Prodajalne: Sava, Jesenice, Borovlje, Kor. Bela, Dobrava, Sp. Gorje, Mojstrana. —
Zadružne gostilne: na Savi v Del. domu, na Kor. Beli, nasproti postaje. — Zadružni
kino: Radio poleg Del. doma. — Delavska domova: na Savi-Jesenicah, v Sp. Gorjah!

Slovenska narodna podporna jednota

največja slovenska gospodarska in dobrodelna
zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša za-
varovalnica za življenje, bolezen, poškodbe itd.
— Posluje v Zedinjenih državah in Kanadi. — Ima
približno 50.000 članov v obeh oddelkih
in blizu 627 podružnic po raznih krajih Amerike.

Premoženja nad
7,500.000 dolarjev

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S. N. P. J., 2657-59 So.
Lawndale Ave., Chicago, Ill.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Danes zaključujemo tekoči letnik »Vzajemne Svobode«. V tej številki je vzela precej prostora drama Etbina Kristana; prosimo Vas, da nam oprostite, ker radi tega zadnja številka ni tako pestra kot so bile druge. Toda dramo smo morali v tem letniku končati.

Novoletna številka izide januarja 1939. Priloženo ji bo tudi vsebinsko kazalo tekočega letnika. Zato dotlej počakajte z vezavo.

Zahvaljujemo se za naklonjenost vsem sotrudnikom in naročnikom. Po dobljenih izkušnjah in dobrih nasvetih prijateljev bo prihodnji letnik še boljši. Zato smo prepričani, da se bo dosedanjim naročnikom pridružilo še mnogo novih.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA.

PREGOVOR

Modra je beseda, ki pravi, da je vsak Evropejec ob svojem rojstvu star dva tisoč let. Ne moremo se izogniti preteklosti.

KONZUMNO DRUŠTVO RUDARJEV

Hrastnik, r. z. z. o. z. — Ustanovljeno 1906

Ima 3 prodajalne, zadružno gostilno in pekarno. Član postane lahko vsak. Delež Din 100.—. Sodruži, sodružice podpirajte Vašo zadrugo, Vaš Delavski dom.

Mestna hranilnica

v Mariboru, Orožnova ulica 2

sprejema hranilne vloge na hranilne knjižice in tekoči račun in jih obrestuje najkulantneje. Za vse obveznosti jamči mestna občina mariborska z vsem svojim premoženjem in vso davčno močjo.

Novе vloge izplačuje brez vsakih omejitev!

Telefon 20-03

Poštni čekovni račun 11.427

Ustanovljena 1862

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

najstarejša v Jugoslaviji, priporoča svojo bogato zalogo strokovnih in zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za petje, klavir in druga glasbila. Knjige in časopise, v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz inozemstva v najkrajšem času.

Ljubljana, Miklošičeva 16 - Tel. 31-33

Izhaja mesečno. Letna naročnina din 20.— (za inozemstvo din 40.—), polletno din 10.—, posamezna številka din 2.—, za člane »Vzajemnosti« plačajo društva po din 1.50 mesečno ali din 18.— letno. Poštni čekovni račun št. 12.249. Rokopise pošiljati na: Delavska kulturna zveza »Vzajemnost« Ljubljana, Delavska zbornica, poštni predal 290. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava: Maribor, Sodna ulica 9/II.

Kopenhagen - Stockholm - Oslo

Karel Čapek

Tri skandinavske države: Danska, Švedska in Norveška, živé v miru, svobodi in blagostanju. Vse tri upravljajo social-demokratske vlade. Slavni češki pisatelj Karel Čapek je nedavno izdal v knjigi svoje vtise s potovanja po teh srečnih deželah. Iz njegove knjige prinašamo oris treh skandinavskih prestolnic.

Kopenhagen

Zdrav kmečki otrok s preveliko in prepametno glavo: to je Danska. Predstavite si milijonsko glavno mesto trimilijonskega naroda, prijazno, kraljevsko mesto, ki je kakor novo, in živo in prostorno. Kopenhagen imenujejo Pariz severa in je na glasu lahkomišelnega, da celo zaničnega mesta.

V Kopenhagenu je mnogo pomembnih stvari, posebno:

1. Kolesarji in kolesarke. Kolo ni več tu samo prometno sredstvo, temveč je postalo eden splošnih elementov poleg zemlje, zraka, vode in ognja.

2. Konfekcijske trgovine. Nikjer nisem videl toliko trgovin z žensko konfekcijo kakor v Kopenhagenu; teh je na kupe kakor v Pragi gostiln ali v pristaniščih nad polarnim krogom točilnic kave.

3. Nobenega policaja na cesti: »Pazimo sami nase.«

4. Kraljeva garda v mogočnih čepicah iz volčje dlake. Videl sem jih dvanajst, impozanten pogled je bil to. »Tu vidite polovico naše armade,« je ponosno dejal vodnik.

5. Umetniške zborke. Tu je kipov in slik! Toda Carl Jacobsen in gospa Otilija se ne rodita v vsaki deželi, kje le! To bi bilo prelepo!

6. Svend Borberg. To je časnikar, pisatelj, plesalec, igralec, slikar, prazet Ibsena in Björnsona, suh in sijajen človek iz časa dunajskega kongresa. Kdor od vas je videl Kopenhagen, pa ni spoznal Borberga, ta ne ve nič o Tivoliju; kljub temu naj gre v Tivoli, kajti

7. je Tivoli glavno mesto Kopenhagna, mesto gugalnic, strelnih paviljonov, gostiln in atrakcij, mesto otrok, parčkov in ljudstva sploh, velik zabaviščni park, mogoče edinstven na svetu po svoji popularnosti, prisrčnosti, navni, veseli, praznični razposajenosti.

8. In kaj še? Da, prekopi in trgi z ribami, kraljeve palače in mornarske krčme, kjer godejo harmonike v svetlo noč, častitljive stare hiše trgovcev, vesela dekleta v pisanih oblekah, debeli in zdravi otroci —

9. da, debeli in zdravi otroci, hranjeni s sirom in mlekom in

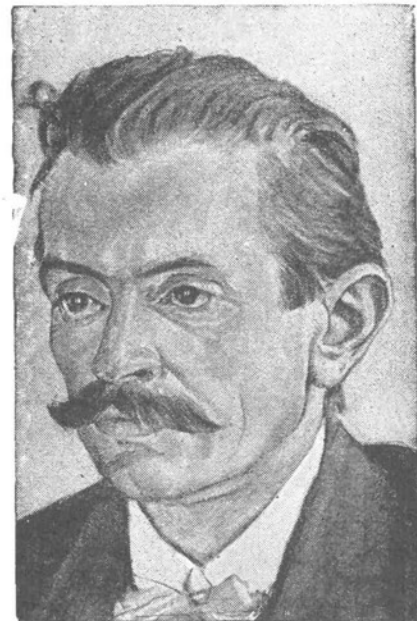
10. nikjer nobenega berača, nikjer niti sledu bede; nedavno so našli na Danskem samo šestnajst ljudi, ki nimajo strehe nad glavo. Nihče te nezaupno ne pogleda; v gostilni naročiš whisky (žganje) in ti prinesejo polno steklenico; boš že potem povedal, koliko kozarčkov si ga izpil. Da, tu bi se dalo lepo živeti; toda kaj pomaga, prijatelji, tu smo samo mimogrede in torej, bodite pozdravljeni;

11. samo še zadnji skok ob obali, da vidimo, kako vozijo razsvetljeni parniki skozi prosojno severno noč proti Göteborgu ali iz Malmöja; čudno, vedno zaviadaš ladjo, ki vozi na morje, in breg, ki se oddaljuje.

In še Helsingör, Hamletov Elsinor in grad Kronborg. To je še danska obala ob bisernem morju. In potem torej Kronborg in Elsinor. Na trdnjavi, kjer je nekoč strašila pošast, stoji sedaj osem topov in en danski vojak gleda grozeče na švedski breg. Prej so gradili tu morsko utrdbo; zdaj ustrelé v pozdrav samo, kadar plove vojna ladja mimo. Tu ne bodo vojevali nobene vojne več.

In tu je že švedska obala; po danskem običaju pozdravimo vljudo ljubko in prijazno deželo, ki se oddaljuje od nas! Dvigneš kozarček žganja, napraviš skrajno resen obraz, povesiš oči, odpreš usta, zašepečeš »skol« in s prijaznim poklonom zvrneš kozarček. In misliš na čudovite danske gore — na gore jedi.

20 let je minulo 11. decembra odkar je umrl najboljši slovenski pisatelj in bičar naših razmer, socialist Ivan Cankar

Slovenski narod se najprimerneje oddolži njegovemu spomenu s tem, da ponovno vzame v roke njegove mnogoštevilne mojstrovine, kakor na primer »Hlapce«, »Kralja na Befajnovi«, »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«, »Hlapca Jerneja in njegovo pravico« in druge, ter čitajoč te bisere naše književnosti pomisli, koliko se je v tem času spremenilo

Stockholm

S Stockholmom je stvar tako-le: sredi mesta je most, onstran katerega se takoj preliva morje. Ker je Stockholm deloma zgrajen na otokih, ne ve tujec nikdar gotovo, ali stoji na celini, ali na otoku, ali na enem od pomolov, ki segajo v morje na eni in sladko jezero onstran mostu na drugi strani. Teh otokov in otočičev je toliko, da si lahko vsak imovit Šved privošči, da ima svoj lasten otok in svoj motorni čoln in da se kopa v svojem lastnem zalivu. Teh motornih čolnov je toliko kakor mušic, vsak trenutek švigne kdo proti obrežju z družinsko hišico in trideset borovci.

Stockholm sam je živo, lepo in očitno bogato mesto; ima polno bronastih kraljev, kolesarjev in lepih, dolgonogih deklet in fantov, ki so skoro vsi nadnormalno visoki; to je popolna rasa, ki pa ne pozna nobene teorije o rasah. To so visoki, svetlolasi ljudje s širokimi ramami in ozkimi boki; in predvsem so tihi. Tu ne trobi noben avto in noben vozač ne kriči; vsakdo pazi nase in na druge, pozdravi in gre dalje. V Stockholmu je še: kraljev grad, ki leži nad morjem kot ogromen kvadraten kamen; Bellmannova klet, kjer še danes v spomin na tega epikurskega pesnika dobro ješ in piješ; v Djurgardenu rastejo stari hrasti tudi v spomin istega Bellmanna; ob Skansenu so stare kmečke bajte in mlini na veter, znešeni semkaj z vseh koncev Švedske skupaj s starimi ženicami v ljudskih nošah, s severnimi medvedi, tjulenji, jeleni; v nordijskem muzeju vidiš prebogato slikarsko in rezbarsko ljudsko umetnost — samo v dolgih nordijskih nočeh je menda mogoče, da človek z žepnim nožem toliko časa rezlja, pili in obla stopalo za kolovrat, da se zdi kot čipkarski izdelek. Po stenah teh kmečkih sob so dolge vrste slikanih figur, da človek tudi v nordijskih nočeh srečava gruče ljudi. Koliko ustvarjajoče moči je v človeški naravi! Koliko naivnega veselja nad slikanimi, zrezljanimi, pletenimi in tkanimi stvarmi od Fidži-otokov do polarnega kroga! Človek ne živi samo zato, da se hrani, temveč da upodablja svet in da ustvarja stvari za olepšanje sveta in sebi v veselje — toda današnji evropski človek ne rezlja nobenih okraskov in figur več, temveč popravlja svoje motorno kolo ali črpa izobrazbo iz dnevnega časopisa. Kaj hočete, pravijo, da je to napredek.

Nadalje so tu svetle ulice s pomarančnimi, modrimi in rdečimi zastori na vseh oknih; delavski okraji z vrstami hiš, zgrajenimi kakor harmonika, da sosed ne gleda sosedu v stanovanje; okraji vil v gozdovih — z vsake vile pozdravlja prijazna zastavica in v vsakem vrtu je posebna hišica samo za otroke, da se igrajo sami v svojem svetu; mnogo novih mostov in potov, malo politike, dekleta brez šmink, ceste brez policajev, kopalne kabine brez ključev, vrata brez zapahov, avtomobili in kolesa ob cesti brez varstva in nadzorstva, skratka svet brez strahu in nezaupljivosti; in čudovit, neskončno dolg nordijski dan in bela noč, ko ne veš, ali je že, ali je še dan, ali že, ali še hodijo ljudje; niti ne zmrači se ne, temveč se razgrne šamo nekaka prosojna in varljiva koprena; to ni tema, temveč varljiva, čarobna svetloba, ki nima izvora in ki se zdi, da prihaja iz zidov, s cest, iz vode — in človek umiri svoj glas in obsedi.

Obsediš tudi zato, ker so na Švedskem tako gostoljubni. Ne smeš iti spat, preden ne prinese gospodinja gostom po vsej. pijači in jedači še skodelice čaja. Po tukajšnjih običajih mora gost, ki sedi na desni strani gospodinje, izreči napitnico na čast gostiteljem, dočim gostitelj slavi vse goste po vrsti; in gostje — komaj si obrišejo usta, gredo v vrsto drug za drugim, da se zahvalijo gospodnji za jed. Ta običaj se je ohranil iz dobe lakote — ne vem več, v katerem stoletju. Ljudje na Švedskem sploh dajo na formalnosti; so res ceremonialni in po naravi plemeniti. Videl sem polno vrtno restavracijo; namesto da bi se ljudje gnetli za prostore kakor v Evropi, so potrpežljivo v vrsti čakali, da jih kak častitljiv natakarkar povede k prazni mizi.

Na Švedskem je lahko biti kralj; kajti vse drugače je vladati med ljudmi, ki so vsi gospodje.

Bog ve, ne morem ravno trditi, da bi natančno spoznal švedsko ljudstvo, njegove navade in običaje; toda kot tuj popotnik si ogledaš podrobnosti kakor na primer gostilno ali pot. Ne gre za to, da so tu gostilne čedne in dobre; to se samo ob sebi razume; prideš in naročiš obed za dve kroni in nekaj örov; potem si vzameš z velike mize sredi sobe, kar ti srce poželi; imaš ribe, solate, pečenke, sira, kruha, gnjati, rake, slanike, masla, jegulje, da ne veš, s čim bi začel; in potem ti prinesejo v skledi še tople jedi; ko to poješ, ti prinesejo še eno polno skledo in so strašno veseli, da ti je dišalo; ko že premišljuješ, da si s toliko dobrotami spravil ljudi na beraško palico, ti prinesejo še spominsko knjigo, da se v njej ovekovečiš. Vrag vas vzemi, če ste jedli več, kakor sicer jeste; toda tu gre za nekaj drugega, za nekaj, kar se ne tiče želodca, temveč za nekaj nepoplačljivega: spoštovanje in zaupanje tudi do najbolj tujega človeka, ki pride v hišo.

Ali vzemimo pot: ker gradé toliko cest, moraš vsak čas zaviti na ozko pot zraven; in srečaš avto, ki se že oddaleč umakne, da more drugi peljati mimo — in drugi vozač niti ne zmerja, temveč dvigne roko k čepici v pozdrav. Vsak človek ob volanu pozdravlja drugega človeka ob volanu, ki vozi mimo; in vsakega kolesarja in pešca pozdravi. In ti spet pozdravljajo vsak voz. Gotovo je to malenkost; toda popotnik si utrga cvetlico ob poti, da jo hrani za spomin. In mislim, da to vendar ni malenkost, če se popotnik v popolnoma tuji deželi počuti kot gospod in človek bolj kakor kjerkoli na svetu.

Oslo

Kakor stojé danes stvari v Evropi, je dobro, če se popotnik v naprej zagotovi, ali ni slučajno kaka državljanska vojna ali prevrat v mestu, kamor je namenjen. Ko sem dospel v Stockholm, je izbruhnil tam mednarodni kongres »armade spasa«; cele trume zdravih gospodov, ki so se držali nekoliko leseno, in starejših deklet s slamatimi avbami. Ko sem pa prišel v Oslo, je izbruhnila nedelja in z njo kongres učiteljev nedeljskih šol; niti ne slutite ne, koliko je teh učiteljev. Ves Oslo so preplavili.

V Oslu sem iskal odgovor na vprašanje, kako je moglo ustvariti tako veliko in čudovito literaturo tako majhno in kolikor morem presoditi, tudi revno ljudstvo, ki ima tako majhno in vsakdanje mesto, kakor je Oslo. Pod danimi okoliščinami nisem našel odgovora; in danes se bolj začudeno sprašujem kakor kdajkoli.

In pri tem sem si belil glavo še z enim vprašanjem, ki se tudi tiče literature, predvsem pa jezika. Vidite, komaj tri milijone je Norvežanov; pišejo pa dva ali tri jezike, od katerih ni pravzaprav nihče živ. Riksmal — stara, historična danščina, je mestni, uradni in literarni jezik; Landsmal je star norveški, kmečki jezik, vendar samo v južnozahodnih okrajih dežele in poleg tega umetno izoblikovan; v resnici govoré nekaj ducatov različnih landsmalov, v vsaki dolini drugega; potem je še bymal-gibanje, ki hoče poenotiti riksmal in landsmal; predložili so reformo pravopisa, po kateri bi se riksmal pisal landsmalsko. Po šolah učé riksmal ali landsmal, kakor pač sklene dotična občina; pisatelji pišejo v riksmalu kakor na primer Ham-sun in Udset, ali v landsmalu kakor Olaf Dunn, ali tudi drugače. Priznali boste, da je to za trimilijonsko ljudstvo malo zamotana stvar; imel sem vtis, da se to močno in hrabro ljudstvo v jezikovnih stvareh ne počuti povsem dobro kljub lepi norveški strpnosti. Gotovo, mi imamo na svoj način podobne skrbi; samo da pri nas preradi dajemo vprašanjem jezika ali narečij obliko načelnih nacionalnih ali političnih sporov. (Čujte, Samo-slovenci! op. prev.) Po mojem mnenju sledi iz norveškega jezikovnega položaja ta-le nauk za literaturo: pisana naj bo tako, da postane materinski jezik živečega ljudstva in sicer vsega ljudstva, elite in mase, mest in dežele. Vem, da to ni lah-

*Peterček je moral še ostati v razredu,
ker je bil med poukom preveč živahen...*

ko, toda literaturo imenujemo umetnost zato, ker mora čarati in ustvarjati čudeže v puščavi; če hoče govoriti mnogim, mora govoriti v zelo mnogoterih besedah in narečjih. Nad njo naj svetijo ognjeni jeziki vseh landsmalov in starih rokopisov in vsega, kar se je sploh kdaj za ljudi pisalo in govorilo; kajti ustvarjena je zato, da z besedo odkrije vse zaklade sveta, amen. — Za to pridigo so odgovorni učitelji nedeljskih šol; kajti nikdar še nisem videl toliko zatrte zgovornosti in pridigarstva, kakor na tem kongresu, kjer je stalo okrog štiri tisoč učiteljev, ki jim je pridigal en sam. Kaj hočete, človeku ne da miru in tako začne še sam pridigati.

Šel sem na Holmenholen, kjer pozimi smučarji skačejo in odkoder se odpre človeku eden najlepših razgledov na svetu: nad dolгим, ukrivljenim Oslo-fjordom z njegovimi otoki, malimi parniki in gorskimi grebeni.

V noverškem muzeju sem poleg drugih stvari našel tudi lepo staro sliko, na kateri Janez Krstnik krsti Kristusa v mrzlem norveškem fjordu — škoda, da nisem našel tudi upodobljenega bega v Egipt na smučeh; zato pa kažejo ljudske slike Križanega z mirnim in skoro zadovoljnim obrazom — kako daleč so tu ljudje od katoliškega patosa muk in smrti!

Zvečer, pozno zvečer ni bilo v Oslu nobenih nedeljskih učiteljev več, temveč bela severna noč. Ljudje so uživali poletno nedeljo; to so nekoliko bolj širokoplečati ljudje kakor na Švedskem, bolj kmečki, manj častitljivi in sploh bolj ljudski; so dobre volje kot ljudstvo, ki posebno ljubi dobro pijačo in politiko.

Ne vem, kaj se narodi kar naprej postavljajo s svojo veličino in močjo; no, no, da se ne boste razpočili od samega napuha! Tu sem si ogledal tri narode, Dance, Švede, Norvežane — pravijo, da so to mali narodi; in glejte, tako lepo so si uredili svoje življenje in če bi hotel naštevati popolne stvari, bi jih našli tu cel kup, več kakor pa v največjih državah. In vendar je tudi tu nekoč napravila zgodovina čez mero sovraštva, roparskih pohodov in vojn; od vsega tega ni nič ostalo. Nekoč bodo že spoznali tudi drugi ljudje, da ni treba nobenih slavnih »zmag«; če že potrebujemo junake, potem je to lahko zdravnik, ki se v polarni noči pelje z motornim čolnom na samotni otok, kjer je ravno neka žena na porodu ali kjer veka neki otročiček. Za cele in pogumne može bo vedno dovolj prostora, tudi potem, ko bodo vojne trombe utihnile.

GOSPODAR

Drama v štirih dejanjih. — Spisal Etbin Kristan

(Peto nadaljevanje.)

Četrto dejanje.

Jeklenčeva pisarna. Vhod zadaj v sredi. Debela tapetirana vrata. Na levi dvoje oken, med njima mala dekorativna mizica z vazo, v kateri so sveže cvetlice. Na desni, bolj v ozadju, velika pisalna miza, na kateri je fina oprema za pisanje in telefon. Za mizo in ob strani po en naslanjač. Ob steni na desni mizica za spise. V zadnjem desnem kotu omara. V zadnjem levem kotu mala knjižnica. Desno spredaj pošev postavljena zofa. Na pisalni in salonski mizi gumbi električnega zvonca.

Vrata so odprta. Slišati je tipkanje pisalnega stroja.

Zimše (*sklada spise na stranski mizi*).

Sirc (*vstopi z večjim zavitkom v roki*): Kako je, gospod Zimše?

Zimše: Hvala, gospod urednik, dobro.

Sirc: Danes se torej vrne.

Zimše: Da, vlak pride ob treh. In jutri mu prirede dobrodošlico.

Sirc: Ali se veselite, gospod Zimše?

Zimše: Da povem po pravici: Da in ne.

Sirc: Slaščice s pelinom. (*Sede na levi, odloži zavitek, in si prižge cigareto.*)

Zimše: Zdravje se mu je vrnilo, to je seveda glavno. Doktor Ročan pravi, da je prve tedne strašno trpel. Niti pisem ni mogel podpisavati.

Sirc: A zakaj se ne veselite njegovega povratka?

Zimše (*zapre vrata, se vrne in sede za pisalno mizo*): Pred vami se mi ni treba pretvarjati. Glejte, tri mesece je bil odsoten, in kljub temu... Smešno se vam bo zdelo, če pravim, da je njegovo delo v daljavi več vredno, kakor v bližini.

Sirc: Ogenj, ki greje, pa ne žge.

Zimše: Kadar je med nami, ima vsakdo vedno občutek, da stoji Jeklenec za njim in mu gleda čez ramo. In mislite, da to pospešuje delo?

Sirc: Niti velikanom ni vedno izkušnja voditeljica. Danes je Jeklenec že tako bogat, da bi lahko dal slovo vsemu delu in užival vse dobrote in lepote življenja brez vsakega strahu za bodočnost. A zamislite si, da se zgodi kaj nepričakovanega. kaj neverjetnega, kar ga obsodi na tako srečo, ali bi trdili, da bi jo razumel in cenil in pozdravil?

Zimše: Težko je odgovoriti na to.

Sirc: Ne, če ga poznate. Ako bi ga bogovi hoteli najokrutneje kaznovati, si ne bi mogli izmisliti nič hujšega, kakor pokojno življenje brez truda in brige.

Zimše: Da, da, da. On mora delati, ukazovati, ravnati. Kaj bi dejal njegov pokojni oče, ki je bil zadovoljen s svojo malo tovarno in s srečo v svojem domu...

Sirc: Kaj malo bi mogel reči. Kdove, če ne bi tudi on služil gospodu Jeklencu mlajšemu? Seveda ne na vodilnem mestu. Za to ni bil ne dovolj trd, ne dovolj podložen. Niti božanstvo Uspeha mi ni bilo znano.

Zimše: Stari gospod Jeklenec je bil dober človek.

Sirc: Za svoje čase, gospod Zimše. Seveda, vse je odvisno od tega, kako razlagate dobroto.

Sirc: Poglejte, kako daleč je prišel oče, in kje je sin.

Zimše: Toda starega gospoda so radi imeli oni, ki so mu služili, oni, ki so ž njim kupčevali, sploh skoraj vsi, ki so prihajali ž njim v dotiko.

Sirc: Kdo se ga je bal, gospod Zimše?

Zimše: Kaj bi se ga bili bali? Mislim, da v vsem življenju ni storil nikomur nič žalega.

Sirc: Mhm. Vi živite v zelo starih časih, ali pa v zelo oddaljeni bodočnosti. Bati se vas morajo ljudje, če hočete biti gospodar in doseči velike reči. Čim več jih živi v strahu pred vami, tem večji ste, tem več dosežete in toliko več ste vredni. Nekateri prstodušni ljudje mislijo, da je naš namen uživati življenje in ustvarjati srečo. Kakšna zmota! Jekleneci vas uče, kaj je smisel življenja. In za vašo vrst dobrote vam ne dajo počenega groša.

Zimše (*vstane*): Gospod Sirc...

Sirc: Kaj je, gospod Zimše?

Zimše: Da ni sreča cilj človeštva?

Sirc: Tega nisem dejal. A danes nimamo človeštva, ki bi delalo in moglo delati zanjo.

Zimše: Res-nično...! Toda... ne, ne! Saj se vsi borimo za košček sreče.

Sirc: Dolgi vlaki vozijo izdelke iz Jeklenčevih jam in šum in tovarn na vse strani. Da prinese ljudem sreče?... Da jih proda z dobičkom... Njegovi uslužbenci in delavci zavidajo strojem, ki ne čutijo. Žena bi ga bila davno zapustila, če se ne bi čutila priklenjeno z verigo dolžnosti. Hči se mu je poročila proti njegovi volji in sin slikari brez njegove podpore. V tem malem krogu toliko nasprotij, a skupnega nič. Ali si vi želite tako srečo?

Zimše: Ne, ne, gospod Sirc. Toda jaz sem skromen človek.

Sirc: Jeklenec pa je bil ustvarjen za gospodarja. V zvezdah je zapisano tako.

Zimše: Tedaj je vse naše življenje zgrešeno in vsi smo zabredli — kdove kdaj, kdove kako...

Sirc: Tavamo, gospod Zimše, tavamo. Ob vseh zgrešenih korakih nas vendar spremlja ena tolažba. Ogromen kos večnosti je pred nami, in duhovi, ki resno iščejo pot, jo najdejo.

Zimše (*stopa počas proti Sircu*): In vse to dolgo življenje mi ni prišlo na misel, da bi moglo biti drugače, kakor je. Še le sedaj, pozno zvečer, prihajate vi...

Sirc: Večeri so včasih dolgi. In naposled, kar je za vas večer, je za človeštvo zgodnje jutro. (*Trkanje na vrata.*)

Zimše (*se obrne*): Naprej!

Filip Rožina (*vstopi s svežnjem spisov*).

Sirc: Salve, gospod Rožina! Vas že nisem videl — kako dolgo? Ali je več kot pol stoletja?

Filip (*odlaga spise na stransko mizo*): Vi ste vedno razpoloženi za šalo. Mi, ki moramo z vsemi mislimi bit pri delu, nimamo te žile.

Sirc: Ali je tako hudo, gospod Rožina?

Filip: Nisem dejal, da je hudo. Kdor ljubi delo, uživa v njem.

Sirc: Gospod Jeklenec bo zadovoljen.

Filip: Lahko bo. (*Pokaže s prstom na spise.*) Kadar pregleđa to. Zadnje leto so se skupni dohodki podese-torili, čisti dobiček se je popetnajsteril. Sedemdeset odstotkov delnic je v naših rokah.

Sirc: V Jeklenčevih, mislite.

Filip: Da, seveda. In kakšne možnosti so pred nami! In mi pojdemo naprej, gospod Sirc, kakor Sulejmanova vojska.

Sirc: Čestitam, gospod Rožina. Zelo ste se razvili, odkar ste se vrnili v Jeklenčevo carstvo.

Filip: V njegovi odsotnosti mora človek često sam ukrepati. To je šola.

Sirc: Razumem. A če moje vprašanje ni predrzno — kaj pa srce?

Filip: Eh, to!... Kdo ni bil kdaj neumen?

Sirc: Toda priznajte, včasih vendar sanjate o prvi ljubezni.

Filip: Hm! Da bi mi misli uhajale za takim dekletom? Vidi se, koliko spoštovanja je imela do očeta in do same sebe, ko je mogla pobegniti s človekom, hm — s človekom, ki je bil navaden sluga.

Sirc: Gospod Rožina ima veliko prihodnjost, kajne, gospod Zimše?

Filip: Upam, da si jo ustvarim.

Sirc: Upajte, da pride, upajte!

Olga (*vstopi, zapre vrata za seboj in obstane*).

Olga: O — nisem vedela, da imate družbo, gospod Zimše.

Zimše (*vstane in ji gre naproti*).

Sirc in Filip (*vstaneta in ostaneta vsak na svojem mestu*).

Zimše: Ta družba vas gotovo ne bo motila, gospa Olga. (*Jo spremi v sobo do naslanjača.*)

Olga: Ne mene. Kako je kaj, gospod Sirc? Vi morate čitati Ivanovo knjigo. (*Sede.*)

Vsi (*posedajo*).

Olga: Prepričana sem, da bo vas zanimala. Ako bi znal premagati svoje predsodke, bi jo dala očetu, in lahko bi imel resničen užitek. Toda človek ne sme imeti tako velikih upov. — Kako pa vi, gospod Rožina?

Filip: O, jaz, gospodična — gospa Olga...

Sirc: Bodite usmilenega srca, gospa Olga.

Olga: Zakaj? Upam, da je gospod Rožina našel zadovoljnost.

Sirc: V svojem položaju — brez dvoma. Toda stare rane — kako naj te zacelijo?

Filip: Gospod Sirc!

Olga: Jaz nisem posebno modra, pa tudi ne posebno domišljava ženska.

Sirc: Taka ženska ste, da vas gospod Rožina spoštuje bolj kakor vse bogastvo tega sveta. Ni li tako, gospod Zimše?

Zimše: Prepričan sem.

Filip: Kam merite, gospod Sirc?

Olga: Roža srčnih bolečin raste na drugi gredi, kakor spoštovanje. In jaz ne bi želela, da bi kdo trpel zaradi mene.

V montanjskih gorah prebivajo Blackfeet-Indijanci, ki so skoro do poslednjega vodili ogorčen boj proti belokožnim priseljencem. Preživljajo se z lovom in ribarstvom. Glavo še živečega poglavarja krasi nikljasti komad denarja za 5 centimov.

Sirc: Tega ne morete več preprečiti, gospa Olga. Seveda, z ozirom na nazore vašega očeta upi gospoda Rožine niso mogli biti veliki. Toda kdaj je ljubezen vpraševala za take reči?

Olga: Ljubezen! Gospod Rožina je vendar sam.

Sirc: Izjavil, da vas ne ljubi... Nikar ne recite, da je mogla tako kruto izsiljena izjava prepričati vas.

Filip: Gospod Sirc!

Sirc: Vidite, gospod Rožina je plemenit... kajneda, gospod Zimše... in —

Filip: Gospod Sirc!

Sirc: In vam noče kaliti sreče, ki ste jo tako hitro našli. Toda tako naj ozdravi njegovo srce, njegovo veliko srce?

Olga: Presenečena sem, gospod Sirc. Toda kaj bi bila mogla storiti?... Gospod Rožina, resnično mi je žal, če je tako —

Filip: Gospodična Olga —

Olga: Ljubezen se ne da izsiliti.

Sirc: Da, tako nastajajo tragedije. In kaj ostane sedaj gospodu Rožini? Hladen svet, in teman, in nič drugega v tej dolgi, pusti noči, kakor delo brez duše, prozaično kupičenje denarja na grmado —

Filip (zakriči): Gospod Sirc! (Skoči na noge): Gospod Sirc, kaj hočete od mene?

Sirc: Jaz? Kaj bi hotel? Jaz nisem usoda.

Filip: Zakaj bijete po meni, kakor da sem storil kaj nepoštenega?

Olga: Gospod Zimše, ali bi mi vi mogli razložiti pomen in smisel tega misterija?

Sirc: Gospa Olga, za gospoda Rožino to, kljub njegovim mnogoštevilnim vprašanjem ni nikakršen misterij.

Filip (zelo nervozno): Ničesar ne razumem. Nočem vas poslušati.

Sirc: Eh, moja nerodnost! Vi ne veste, gospa Olga, da je gospod Rožina na poti v nedogledne možnosti. Zavihane rokave ima, in pred očmi so mu vizije, bleščeče se kakor zlato in srebro. Milijoni se kupičijo na milijone, hribi bankovcev se dvigajo v oblake, poslušne armade čakajo na migljaj prsta. Boginja uspeha spušča venec iz višav... Za tako pot je treba otresti prah s čevljev in pritegniti pas. O, gospod Rožina ve to, in je modro storil, kar zahteva vzvišeni cij. Pa pridem jaz neroda in obudim sitne spomine na pokopano preteklost in govorim o srcu in podob-

nih neumestnih rečeh. (Vstane.) Kakor da zapoje kdo v cerkvi med povzdigovanjem fantovsko pesem.

Olga: Zakaj mi niste takoj povedali, da je gospod Rožina nov človek? Čestitala bi mu, in vse bi bilo v redu.

Sirc: Nov človek? — Ne. Nekje v globočinah njegovega bitja je vedno morala biti velikost, le da je mi nismo opazili.

Filip: Prenehajte! Prestanite, gospod Sirc!

Sirc: Sedaj seveda, ko se je gospod Rožina iznebil vseh sitnih obzirov, vseh nagajivih ovir, je cesta prosta, in nekega dne ga uzremo na prestolu modernega gospodarja.

Filip (skrajno razburjen): Oh, vi...! Gospodična... gospa Olga, prosim, dovolite mi, da odidem. (Si briše pot s čela.)

Olga: Jaz vam ne branim. Kakšno pravico bi imela jaz?

Filip: Zakaj me mučite? Zakaj —

Sirc: Mislil sem, da ste že dovolj utrjeni za svojo pot, pa se mi zdi, da imate vendar še nekoliko mehkih pik na koži. No, tudi to mine sčasoma. Srečno, gospod Rožina.

Filip (se krčevito vzravna, stisne pesti, in nerodno odkoraka).

Zimše: Gospa Olga, ali ste prišli pozdravit svojega očeta?

Olga: Pozdravljanja ni več med nama, odkar se je oče odpovedal očetovstvu.

Zimše: Odpovedal?

Olga (smehljaje): Vi bi mislili, da je to naravni red, ki se ne da izpremeniti. Oče je oče, hči je hči, in tega ne more nihče zanikati. A v jezi ali v ekstazi so si ljudje že odsekali prst, roko, in tako je moj oče odsekal mene. Jutri mi bo ta hiša zaprta, in ker vendar nisem posebno vzradoščena zaradi tega, sem prišla še enkrat, da se poslovim. Žal mi je, seveda, kakor vsakemu izgnancu. Toda za mojo srečo tudi to ni previsoka cena.

Zimše: Resnično ste srečni?

Olga: Vse očetovo bogastvo ni toliko vredno, kolikor življenje z Ivanom.

Zimše: Verjamem, gospa Olga, rad verjamem. In od srca želim, da vas ta sreča ne zapusti ne za trenotek.

Olga: Sentimentalni ste postali, gospod Zimše.

Zimše: Ali sem? Mogoče. Gospod Sirc mora biti odgovoren za to,

Sirc: Gospa Olga, nasmejte se. Prvič, da vidite medveda prodajati sentimentalnost.

Jeklenec (*stopi*).

Bojček in Medović (*mu sledita*).

Vsi (*se ozro*).

Zimše (*vstane in gre Jeklencu naproti*): Gospod Jeklenec!

Olga (*instinktivno*): Oče ...

Zimše: Dobro nam došli!

Jeklenec: Ali sem padel iz oblakov?

Zimše: Le presenetili ste nas.

Jeklenec (*stopi naprej*): Neprijetno?

Bojček: Gospod Jeklenec se je pripeljal z avtomobilom.

Medović: Gospod Jeklenec nas sedaj upreže. Sila kar kipi v njem. Omenil nam je neke načrte ...

Jeklenec: Kakor da je pomlad, in sok se zopet dviga v staro drevo, v deblo in veje. Delali bomo, gospod Zimše, delali.

Zimše: Da, gospod Jeklenec. Toda —

Jeklenec: Nič, nič. Nikar se ne bojte zame. Vsa moja slabost je minila. Morski zrak in sonce, tega vam ne morejo namešati v nobeni lekarni.

Zimše: Verjamem, gospod Jeklenec. A mislil sem nase.

Jeklenec: O! — Razumem. Pozabil sem, da sem jaz spočit.

Zimše: Gospod Jeklenec. Leta so mi padla na pleča.

Jeklenec: Kaj leta! Vi posekate še marsikaterga mladeniča. Toda lahko bi razumel, da si najbrže tudi vi želite nekoliko počitnic, in zaslužili ste jih.

Zimše: Da, počitnic, gospod Jeklenec. Toda tri mesece meni ne bi bilo dovolj.

Jeklenec: Pa pojdite na štiri, pet mesecev.

Zimše: Ne razumete me. Ostarel sem in nadelal sem se.

Jeklenec: Kaj? Kaj vas je prišlo? Vi govorite, kakor da mi hočete dati slovo.

Zimše: Največji kos življenja je že za menoj. A sedaj bi rad nekoliko živel.

Jeklenec: Živel! (*Vstane.*) Pa kie bi mogli najti več življenja, kakor tukaj? ... Ali mislite začeti kaj na svojo roko?

Zimše: Ta misel je tako daleč od mene kakor mesec. Kaj naj bi začenjal na svojo roko poleg vašega carstva?

Jeklenec: Tedaj pa ... zakaj? ... Kako naj razumem to?

Zimše: Povedal sem vam, gospod Jeklenec.

Jeklenec: To niso nikakršni razlogi. (*Hodi semintja.*) Ne, to mi ne gre v glavo. (*Se ustavi pred Zimšetom.*) Ako bi opravljali kakšno podrejeno delo ... Na svojem mestu ste kakor podkralj.

Zimše: Nikdar se nisem pritoževal zaradi tega.

Jeklenec: Pa kaj se je moglo zgoditi, da hočete odložiti svojo oblast?

Zimše: Nič drugega, kakor to, da me je pritisnila starost.

Jeklenec: To je čudno. (*Zopet hodi.*) Nekaj se je moralo zgoditi, pa mi nočete povedati.

Sirc: Ali naj vam jaz razodenem skrivnost? Iskra mladosti se je zakresila v srcu gospoda Zimšeta.

Jeklenec: Meni ni do dovtipov, gospod Sirc. To je prokleto resna reč.

Zimše: Gospod Jeklenec, ne jemljite si tega tako k srcu.

Jeklenec: Vi me ne razumete. Vse to mi ne dela skrbi. Stvar sama na sebi mi ne gre v glavo. To je skoraj tako, kakor da bi jaz dejal: Konec. Amen, — in vrgel vse skupaj na smetišče. Kaj bi tedaj še ostalo? Kako prebiti vse življenje? Ne bi rekel, ako bi opešali ali oboleli. (*Hodi in se ustavi pri oknu.*) Ne, človek, zdrav kakor vi ... Kaj boste počeli?

Sirc: Gospod Zimše hoče živeti.

Jeklenec: Živeti! Pa beži od življenja. Živeti kakor grm na vrtu, ki niti ne ve, ali je zelen ali suh. Ali ste preudarili to? Ali vam bo ostala le ena srečna ura, če boste gledali dimnike, ki se kade, a kolesa se bodo vrtela brez vas? Če boste videli armade delavcev

vsipati se v tovarne, a za vas se ne bodo niti zmenili? Kako boste prenašali to?

Zimše: Gospod Jeklenec, nisem pričakoval, da vam moja beseda vzbudi tako mučne misli. Prosim, ne govorimo več o tem, ne danes.

Jeklenec: Odgodimo. Odgodimo ... Ali je odgoditev izpremembra? ... No, dobro. Odgodimo.

Olga: Oče!

Jeklenec: Gospa — kako že, prosim?

Olga: Nikar ne, oče. Nisem kriva, da sva se srečala, in po moji krivdi se to ne ponovi.

Zimše: Gospod Jeklenec, ali želite poročila?

Jeklenec: Kaj? ... O, da. Ne sedaj, gospod Zimše. Nekaj mi roji po glavi, pa bi rad pogledal v elektrarno. Gospoda Bojček in Medović me spremita. Kadar se vrnem, gospod Zimše, kadar se vrnem.

Zimše: Vse je pripravljeno. Kadarkoli ukažete.

Jeklenec: Tudi jaz sem pripravljen, na vse pripravljen. No, pojdimo. (*Odide*).

Bojček in Medović (*mu sledita*).

Olga (*vstane*): Gospod Zimše, če se ne vidiva več —

Zimše: Zakaj, gospa Olga? Zakaj se ne bi več videla?

Olga: Slišali ste. Oče je zopet na prestolu.

Sirc: Toda vi nam nemara ne zaprete svoje hiše.

Olga: Gospod Zimše se poslavlja.

Zimše: Gotovo. Čudno! Vsaka beseda vašega očeta je še bolj utrdila moj namen. Slepec sem bil, slepec po svoji krivdi. Čemu služi vse to naše delo, vse vratomnotekmovanje, vsi srditi boji? Oblasti! Maliku!

Sirc: Delo ni krivo naših zmot. Vi se ne bi hoteli vrniti v skalnato votlino. Stanovanje brez električne luči se vam zdi siromašno, in telefona ne marate pogrešati.

Zimše: Vi imate vedno prav. Jaz se ne bi mogel prepirati z vami. To pa je vendar sklenjena reč, da se umaknem. Ampak prav daleč ne pojdem, gospa Olga. Ko sem bil dovolj svež za to, si nisem ogledal nič sveta, in kar je zamujeno, je zamujeno. Tako torej, ako se nam ne mislite skriti, ni nobenega razloga, da se ne bi več videli.

Sirc: In snovali zarote, in bili botri, in kritizirali vaš čaj. **Marta** (*vstopi*).

Zimše: Gospa Marta! Vrnili ste se nam tudi vi. In dobro izgledate.

Marta: Kakor da sem se pomladila, kaj? Kar recite.

Olga: Kako je bilo, mati?

Marta: Dobro. Pa zakaj ne sedemo? (*Sede.*) Kako se imaš ti, Olga? Hude skrbi?

Olga: Do filozofije obupa še nisem prišla. Tudi Ivan ne. Da, njegova knjiga je izšla. Ti jo moraš čitati. (*Sede.*) Pa ti, mama?

Marta: Prišla sem se poslovit — od vsega, od te hiše, od njenega gospodarja —

Olga: Ločiti se nameravaš?

Marta: Dolgo sem se obotavljala, sedaj je sklenjeno.

Olga: Prav imaš, mati.

Marta: Prav ali ne prav, drugače ne morem. Ko je obolel in sva odpotovala, sem začela upati. Bil je slab, v ničemer si ni mogel pomagati, in potreboval me je, kakor svojo desnico. Zavest, da sem našla nalogo v življenju in da morem storiti kaj dobrega, me je odškodovala skoraj za vse, kar je bilo splavalo po vodi.

Sirc: In niste misliti, da je razlika med bolnim in zdravim človekom.

Marta: Bila sem skoraj srečna. Zadovoljni ljudje redko kdaj mislijo na konec.

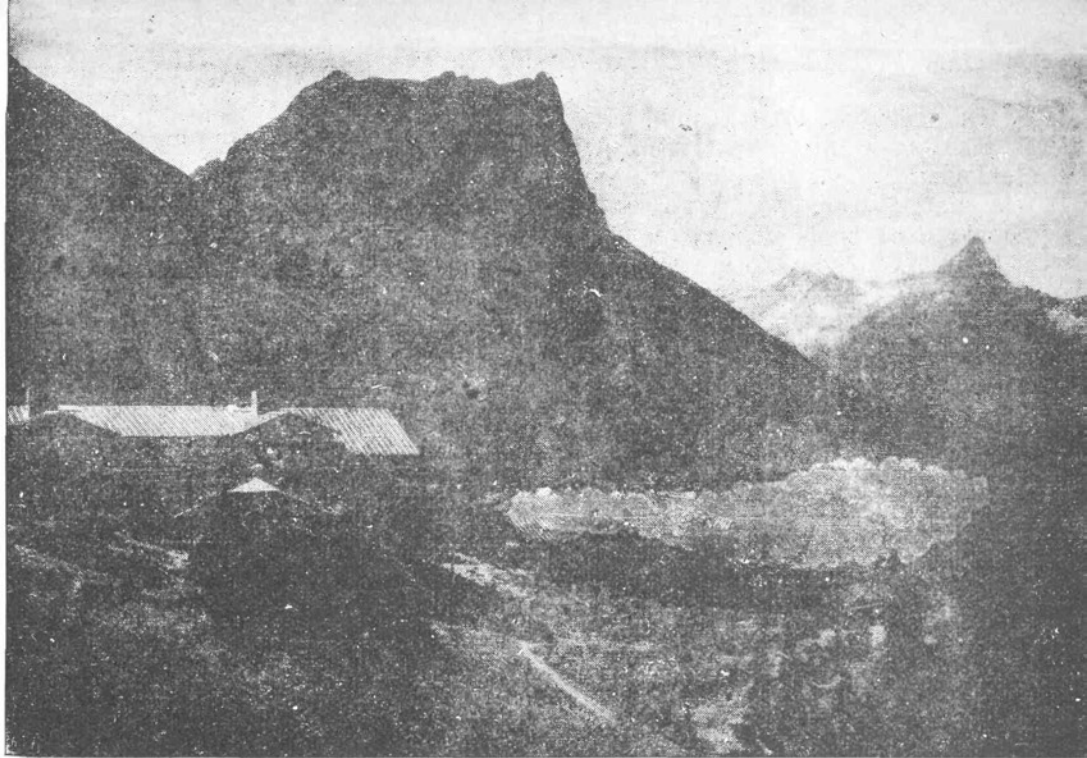
Sirc: A konec je neizogiben.

Marta: Ko sem opazovala, kako se mu je vračalo zdravje, sem se veselila ...

Olga: Ker je to bil uspeh tvojega dela.

Sirc: A ko je ozdravel, ni več potreboval matere.

V Montani se nahaja glacijski zaščitni park; slika ponazarja pogled na ta prekrasni del sveta ob St. Maryškem jezeru.

Marta: Matere...! Pred menoj je zopet stal Gospodar v vsej svoji moči in velikosti. Za nikogar ni bilo več misli v njegovi glavi. Rudniki, elektrarna, šume, tovarne, to mu je polnilo srce. Vprašanje, koliko bo izgube in škode zaradi njegove odstotnosti, to mu je bila briga. Poleg vsega tega sem jaz postala dekoracija brez vsebine, neroden privesek, ničla...

Olga: Uboga moja mati!

Marta (vstane): Človek ne more živeti tako. Torej moram proč iz te sovražne tujine, iz te strašne praznote, proč, brez odlašanja.

Sirc: Ali se bojite za svoj sklep?

Marta: Ne. Sklep je trden. A škoda je vsake ure, za katero bi še prevarila življenje. Sedaj je tako velik, da malenkost kakor ločitev, ne more več omajati njegove oblasti. Tudi ta obzir nima več moči.

Bojček (vstopi).

Zimše: Sami ste, gospod Bojček?

Bojček: Sam. Gospod Jeklenec je še v elektrarni.

Sirc: To je delavnost.

Bojček: Da. Ali meni je to čudno.

Zimše: Kaj vam je čudno?

Bojček: Kakor da bi po sili hotel najti napake. Ali misli, da smo se vsi pooslili, ko je bil na počitnicah?

Zimše: Pustite ga. Tem večje bo njegovo priznanje, ko spozna, da je vse v redu.

Sirc: To je vprašanje.

Bojček: Vse v redu, da. Takoj v začetku nam je govoril o novih regeneratorjih in kar za glavo se je prijel, ko jih je videl v elektrarni. Kakor da ne bi človek zasledoval razvoja na svojem polju. Kakšno veselje pa naj bi imel od dela, ako bi vedno le čakal na ukaze?

Sirc: Mene ni treba prepričevati. Toda jaz nisem Jeklenec.

Bojček: Hotel sem le reči, da nismo avtomati, ki se navijejo, pa se potem krečejo brez možganov in brez srca.

Sirc: O, dosetil sem se, gospod Bojček. Svojemu malemu nečaku sem za rojstni dan kupil tako igračo. Rado-veden sem, kako vam ugaja. *(Razvije zavitek, ki ga je bil prinesel s seboj in postavi na mizo avtomatično igračo: Figure, ki kužejo, ali plešejo, ali karusel, ali kaj podobnega.)* Vidite, to se navije, pa gre samo od sebe. Kreče se, kreče se, glejte... Ali mislite, da je to primerna igrača za dečka?

Zimše: Ho, ho... ko sem jaz bil otrok, sem mislil, kdove kaj sem dobil, ako mi je Miklavž prinesel igračo za deset krajcarjev. Kaj sedaj dobivajo otroci!

Bojček: In to se navije, pa opravlja vsaka figura svoje... ha...!

Sirc: Še jaz bi se igral s tem.

Zimše: Da, igrača je to, hm.

Štork (vstopi).

Bojček: Štork!

Štork: Pozdravljeni vsi skupaj! O, gospa Jeklenčeva oprostite. Moj poklon. *(Olgi.)* Gospodična...

Marta (prijazno pokima).

Olga (enako).

Bojček: Odkod pa prihajaš ti?

Štork: O, po opravkih. Nakupit nekaj reči za našo zadru-gu. Pa kaj govorim! Vi seveda ne veste. Vdinjal sem se kmetom v Jevški dolini. Jevščica j'm je delala toliko škode, da so kmetije druga za drugo prihajale v nič. Zmisel dolge povesti je ta, da so naposled osnovali zadru-go, pa smo zajezili Jevščico, napravili jezero, rabimo vodno silo, nimamo več poplav, in kadar zori pšenica, kar vidiš, kako se smeje.

Zimše: Vaša zadru-ga je to?

Štork: Moja? Haha, kmetje so zadrugarii, kmetje, ki so prej uhajali v Ameriko in Brazilijo. Jaz sem zadrugi inženir.

Bojček: In zadovoljen si?

Štork: Rajši služim tem ubogim ljudem za žgance in kislo zelje, kakor Jeklencu za milijon. Služiti ni hudo. Služiti gospodarju domišljavcu je omadeževanje.

Filip Rožina (vstopi in pusti vrata odprta).

Filip: Gospod Jeklenec prihaja.

Olga: In jaz sem še tukaj!

Marta: Oh, kaj! V zemljo se ne moreš zariti.

Štork: Gospod Jeklenec! Njegovo veličanstvo Gospodar Jeklenec Prvi! Kakšna čast! Kakšna prilika!

Jeklenec (vstopi).

Medović (mu sledi).

Filip (se globoko pokloni).

Jeklenec: Tukaj smo torej. Hm, velika družba nas je, kaj? Celo dame. O, in gospod Štork! Ali ste naposled vendar srečali modrejšo misel?

Štork: Da sem prišel prosit vašega kruha? Ne, gospod Jeklenec. Vaša oblast še ne obsega vsega sveta, četudi se je zelo razširila. Po znanih metodah, seveda, ki še niso popolnoma pozabljene.

Jeklenec: Metode služijo ciljem, posluževal sem se jih uspešno.

Štork: Uspešno, brez dvoma, kakor rimski Cezarji. Čudno, da je njih imperij kljub temu propadel.

Jeklenec: Ali ste prišli, da mi osvežite zgodovinske spomine?

Štork: Ne, danes ne. Ako pride čas za to, bom nemara tukaj, da vidim, kako je, kadar se ruši Olimp.

Jeklenec: Kako dolgo mislite živeti, gospod Štork? V tem stoletju pojdemo še navkreber.

Filip: In razmaknemo meje.

Štork (Filipu): Tudi vi ste se dvignili v oblake in polagate fundamente? Kajpada, vse je, kakor mora biti. In pride, kakor mora priti. Za sedaj je moje vprašanje le to, kakšno je vaše blago in kakšne so vaše cene. Naši kmetje potrebujejo tega in onega za svoje električne naprave.

Jeklenec: Kmetje?

Štork: Naši zadrugarji. Njih ne boste tako lahko anektirali.

Jeklenec: Ni mi ležeče na tem, da bi strpal vsako beračijo v svojo torbo. Seveda, ako se naša mreža danes ali jutri raztegne do vašega kočarstva, ne vem, kako obstane vaša kupčijska okretnost.

Štork: Ne vem — zdi se mi, da imajo tudi naši — kočarji svoje metode.

Jeklenec: Dobro, dobro. Med prijatelji mora biti malo draženja, kajpada, gospod Štork? Kupčija pa je kupčija, in če hočete malo potrpeti, da opravi neke malenkosti, se pomeniva o vaših potrebah.

Štork: Nič ne hitite, gospod Jeklenec. Pri nas se še ravnamo po geslu, da prehuda naglica ne koristi delu.

Jeklenec: Dobro. — Gospod Zimše, vi ste gotovo pregledali poročila, izdelana zame.

Zimše: Razume se, gospod Jeklenec. Mislim, da so resnično zanimiva.

Jeklenec: Zanimiva, gospod Zimše. Ustavil sem se mimogrede v nekaterih oddelkih, in popolnoma soglašam z vami, da so izvestja zanimiva. Izredno zanimiva. Toda priznavajoč dobro voljo vseh načelnikov, bi si vendar želel nekaj drugega.

Zimše: Česa, gospod Jeklenec?

Jeklenec: Resnice. Prav dobro razumem, da bi mi vsi radi ugodili. Ampak sedaj se bo treba lotiti dela, z vso vnemo in resnostjo, in to se ne more na podlagi Patjomkinovih vasi.

Zimše: Patjomkinovih vasi?

Jeklenec: Dejal sem vam, da sem pripravljen na vse. Mogoče je, da me niste razumeli, pa vam ponavljam: Pripravljen sem na vse. Saj ne more biti nič na svetu bolj naravno. Tri dolge mesece nisem pogledal ne v pisarno, ne v elektrarno, nisem se zmenil ne za tovarne, ne za rudnike...

Zimše: Delali smo po svoji vesti, gospod Jeklenec. Da vidite na primer, kako je ta mladi gospod (*pokaže na Filipa*) preuredil svoj oddelek.

Jeklenec: Pogledal sem, kar je mogoče v naglici. Gospod Rožina, ni mi žal, da sem vas zopet vzel v službo. Žal mi je sedaj le to, da ste pokazali tako malo odločnosti.

Filip (ustrasen): V čem, gospod Jeklenec? Več se res ni dalo storiti v tem času.

Jeklenec: Ne govorim o pisarni. Tam ste bili dovolj odločni, in prav je, da so vas povišali. Jaz vas povišam še bolj. Toda kakšen mož ste, da ste mogli pustiti mojo hčer pobegniti k onemu špijonu?

Olga: Oče!

Jeklenec: Pokazali bi mi, kaj znate, medtem pa bi bili držali dekle. Rajši bi imel vas za zeta, kakor živel v strahu, da se po moji smrti prodaja ta krasota in pride v tuje roke.

Filip: Gospod Jeklenec, kako bi bil mogel vedeti?

Jeklenec: Vedeti! Kaj vedeti? Moja hči je nemara vredna toliko, da bi se nekoliko bojevali zanjo.

Filip (zmeden): Da... gotovo... toda prepovedali ste mi... ali se ne spominjate, gospod Jeklenec?

Jeklenec: In takoj ste zlezli pod klop. Seveda se spominjam. Tak junak!

Sirc: Ni vam znano, da ima gospod Rožina vizije nedoglednih možnosti.

Jeklenec: Pa se boji iztegniti roko in prijeti.

Marta: Ne očitaj, Peter, ko sam ne moreš držati, kar beži od tebe.

Jeklenec (se odvrne, kakor da noče slišati): Ali si morete zamisliti, kaj bi mogli biti kot mož moje hčeri? Ozrite se po tej obljubljeni deželi, ki bi lahko bila obljubljena vam.

Olga: Ampak hči ni žoga.

Jeklenec: No, sami ste krivi. — Gospod Zimše, kako so se obnesle nove naprave v rudnikih?

Zimše: Izvrstno, gospod Jeklenec. Rudarji se čutijo varne v jamah, produkcija se je pomnožila, stroški so se znižali.

Jeklenec: Z instalacijo ste imeli mnogo sitnosti?

Zimše: Nobenih. Vse je šlo gladko.

Jeklenec: Resnično?... Čujem, da ste nabavili cel park tovornih avtomobilov.

Zimše: Potrebujemo jih za hitrejše zveze med rudniki, tovarnami, skladišči in postajami. In pri železnici nam pomagajo, ker služijo kakor pomožne proge.

Jeklenec: Kdo se je domislil temu?

Zimše: Kdo se je domislil, gospod Bojček?

Bojček: Kdo?... Posvetovali smo se, spoznali, da je pametno, pa smo sklenili.

Medović: Rekel bi, da je prišlo samo ob sebi.

Jeklenec: Samo ob sebi... Tudi v zabrodski šumi so neke novotarije. Gospod Rožina!

Filip: Česa želite, gospod Jeklenec?

Jeklenec (vzame neke spise s stranske mize): Vi ste izdelali te račune.

Filip: Da, gospod Jeklenec. Mislim, da kažejo ugodne rezultate.

Jeklenec: Zelo ugodne. Rad bi le vedel, kje je kvaka.

Filip: Kaj mislite, gospod Jeklenec?

Jeklenec: Katere stroške ste pozabili vpisati? Katere izgube so vpisane v ne vem katerih knjigah, pa jih ni tukaj?

Filip (začuden): Tukaj je vse, kar je potrebno. To vam daje popolno sliko sedanjega stanja.

Jeklenec: Ali mislite, da je res zelo modro nasl'kati mi danes raj, pa mi potem vsak dan odkrivati drug kot pekla?

Filip: Ne razumem, kaj mislite.

Jeklenec: K vragu! Saj nisem otrok. Kaj bi se bali, pokazati mi resnico?

Zimše: Gospod Jeklenec, kaj hočete? Srečo smo imeli na vseh črtah. Vaša podjetja uspevajo, vaši tekmovalci se umikajo, vaši dohodki so dosegli najvišjo višino, resnično, mnogo višjo, nego je bilo moči pričakovati.

Jeklenec: Da, da. Vse je tako na papirju. In če bi bilo v resnici tako... (*Pogleda po vrsti Zimšeta, Bojčka, Medovića, Rožina in Štorka; potem stopi k pisalni mizi in prime za telefonsko slušalo. Govori v telefon.*) Številko 252, prosim... Da... Jeklenec govori... Da, Jeklenec... O, vse je bilo lepo... Hvala, hvala. Prosim, ali mi morete povedati, koliko je moje glavnice v banki?... Da?... Približno?... Natančno?... Hm, hvala, hvala. Še nekaj. Koliko je konsolidiranih delnic na moje ime?... Kaj veste to na pamet?... O nikakor ne. Vse je prav. Hvala, lepa hvala. (*Obesi slušalo, stopi počasi naprej in se nasloni ob pisalno mizo.*)

Zimše: Ali ste prepričani, gospod Jeklenec?

Tovariši

Jeklenec: Da... Vse je prav.

Filip: Vsi vam čestitamo. Menda smem reči, da so to na vse strani sijajni rezultati.

Jeklenec: Da... sijajni rezultati... Na vse strani... sijajni rezultati... (*Vzroji.*) — A jaz?! Kaj pa jaz?

Zimše: Kaj mislite, gospod Jeklenec?

Jeklenec: Kaj mislim? Kaj mislim?... Kako je to prišlo?

Sirc (*vstane in navije svojo igračo*).

Bojček: Kako naj bi bilo prišlo drugače?

Sirc (*pokaže svojo igračo*): To se navije, pa gre.

Jeklenec: To se... navije...? In gre... kakor da jaz nikdar nisem bil gospodar... Navije se, pa gre in prinaša dobiček — avtomatično — kakor ogromna igrača. In moj um in moja volja in moje delo... Nič!... Navije se, pa gre... Tri mesece sem odsoten, tako odsoten, kakor da me ni na svetu. Ali navito je, pa gre... Ah! Ako izginem za leto dni, za pet let, pa se vrnem kakor tujec, najdem svoje carstvo zopet razširjeno, svoje bogastvo pomnoženo, in jaz... kaj sem jaz? Kdo sem jaz?

Filip: Vi ste naš gospodar. Vse to je vaše, gospod Jeklenec.

Jeklenec: Moje!... Kakor da je to najvažnejše. Če naložim denar v banko in se ne brigam za nič, bo tudi moj, in obresti in užitki bodo moji. A jaz nisem vpo-kojenec, temveč gospodar.

Bojček: To ste in vedno boste.

Jeklenec: Sem? Sem?... Nisem! Nič več se vam ni treba bati me. Kar govorite resnico. Moja roka je nepotrebna, moja beseda je nepotrebna, vsa kolesa se vrte — brez mene, preko mene —

Sirc: Vi ste ustvarili vse to iz neznatnih kali.

Jeklenec: Ustvaril!... Kaj sem ustvaril? Gospodarja nad seboj. Moč, ki se mi reži v obraz. Stroj, ki se posmehuje moji oblasti in izteguje jeklene roke, da me po-grabi in vrže med staro železo.

Zimše: Gospod Jeklenec...

Jeklenec: Molčite!... To je strašno. To je neznosno.

Bojček: Saj se ni nič izpremenilo.

Jeklenec: Kaj vi razumete? Vi v resnici nikdar niste bili gospodar. Vam se ne more porušiti noben prestol. Jaz — jaz s e m bil. In moje carstvo mi je ukradlo krono in naredilo Klukca iz mene.

Zimše: Gospod Jeklenec, vi se razburjate —

Jeklenec: Pustite me... Ah — to je konec, to... je... konec. (*Opeša, mučno odide do naslanjača in sede.*) Kaj bi še moglo ostati — v praznem življenju?

Marta (*pristopi*): Danes sem te hotela zapustiti, Peter. Sedaj me boš potreboval.

Jeklenec: Da bi me gledala v moji slabosti? (*Vstane.*) — Pojdi! Pojdi! Nočem, da bi ostala. Vsi pojdite!

Štork: Gospod Jeklenec, smilite se mi.

Sirc: Vendar se mora to navijati, gospod Jeklenec.

Jeklenec (*zamahne z roko*): Pojdite! Slišite?... Vsi, vsi pojdite!

Vsi (*počasi odidejo*).

Jeklenec (*silno izmučen sede*): Konec oblasti... življenje brez zmisla... (*Strmi predse. Čez nekaj časa pozvoni.*)

Filip (*odpre vrata*).

Jeklenec (*ne da bi se ozrl*): Vina! Vina!...

(KONEC.)

T O I N O N O

Kako sta se dve sosedni v srednji Evropi spremenili? Čehoslovaška je štela do oktobra 140.498 km² in 14.720.000 prebivalcev, medtem ko danes le 105.000 km² in 9.981.000 prebivalcev. Madžarska pa je štela preje 93.000 km² in 8.600.000 prebivalcev, sedaj se je povečala na škodo prejšnje 105.000 km² z 9.710.000 prebivalci. Čehoslovaška ima torej 271.000 prebivalcev več, toda 2470 m² manj ozemlja.

20 let ženske volilne pravice so praznovali letos na Nizozemskem. 7. novembra 1918. je bila izvoljena v parlament socialistinja Suza Groeneweg. Od tega dne so

ženske stalno zastopane v nizozemskem parlamentu.

Slovaška vlada je sklenila otvoriti koncentracijska taborišča za svoje neljube državljane in bo prvo menda v Jedrčajevu.

Južnoafriški vojni minister Pirow je potoval po Evropi, da se pomeni glede ko-tonijalnega vprašanja.

»Železna garda« v Rumuniji se je zopet pričela oglašati. Dva člana te fašistične bratovščine sta streljala v Černovicah na predsednika vojaškega sodišča polkovnika Chriscesca in ga lažje ranila. V židovski sinagogi v mestu Alba Julija je eksplozirala bomba in se je porušil strop, razbitih je bilo tudi več trgovin židovskih

trgovcev. V Kluzu je bil izvršen atentat na rektorja tamkajšnje univerze. V Temesvaru so vrgli bombo med predstavo v gledališču. Poročila trde, da je doslej aretiranih že okoli 18.000 članov razpuščene fašistične »Železne garde«.

13 voditeljev »Železne garde« v Romuniji je bilo ustreljenih, ker so poskusili med begom uiti. Med njimi je bil tudi prosluli Codreanu.

Med Nemčijo in Francijo je bila podpisana nenapadalna pogodba. Uradne vesti pravijo, da je s tem konec stoletnih sporov.

Izdatki za italijansko oboroževanje se povečajo za 21%.

MOLITEV

Vladimir Rijavec

Tiho je potrkalo. Potuhnili so in ni odgovorili. Pa je potrkalo vdrugo, vtretje, ... vrata so zaškripala in se odprla. Ko je pokukal izza odeje je zagledal na pragu Marijo.

Kos potice mu je prinesla na krožniku, stopila bliže ter mu jo ponudila. Njene besede je preslišal, zagledal se ji je v oči, v katerih ni čutil posmeha in v obraz, ki se mu je zdel čudežno lep, da ni mogel odtrgati pogleda z nje. Neskončno rad bi jo bil poprosil, naj ostane še hip tu v sobi, pri njem, a prošnja mu je zamrla v grlu. Zakaj užaliti bitje, ki mu je prineslo trenutek sreče?!

Menda je uganila njegovo misel. Primaknila je stolico k postelji in se vsedla; krožnik s potico je pustila na mizi. Z roko si je šla prek čela, si popravila lase, ki so ji ušli nanje. Ko jo je dvignila, je vztrepetal v bojazni, da si bo odnesla z lica smehlaj, ki je počival tam... Mar bi okamenela, kakršna je bila, ko je vstopila! Čutil se je srečnega, dokler se ni zganila, — vsak njen gib pa ga je vznemiril, sam ni vedel zakaj.

Prav nič ga ni motilo, da je molčala. Še hvaležen ji je bil, da je. Ne bi ji mogel odgovarjati; bolet ga je jezik. Ponoči, ko ga je vrglo, si ga je razgrizel... In potica! Še dolgo je ne bo smel okusiti!... Da bi se žalostil zaradi tega? — Kako bi se mogel ob veselju, da so se ga spomnili, ... da se ga je spomnil nekdo drugi, ne le teta Agata, ... in to danes, ko pojejo zunaj velikonočni zvonovi in cvete pomlad?!

Od takrat ga je spremljal njen obraz povsod, ni ga mogel pozabiti. Sanjal je o njem, ga videl, kadar je klečal s teto pred razpelom ali pozneje s starcem pred očrnelo Madonino podobo, ki so se z njo poigravali živahni odsevi iz kamina in je kdaj pa kdaj izgledalo, da je mrtva slika oživela, ... ga iskal, ko mu je bilo težko, a se ni mogel potožiti nikomur, ker je vedel, da ga ne bi razumeli, da bi se mu smejali kot so se mu vedno. Takrat ga je iskal, se pogovarjal z njim, mu razgrnil vso svojo bolano dušo.

Zakaj me je udaril?

Teta Agata ni nikdar govorila lepo o njegovem očetu. ... Se je kdaj pokrižal, je kdaj stopil v cerkev, ... je kdaj molil?! ... In na tisto ni mogla pozabiti, da je nekoč v gneči, ki je nastala pred odhodom v rudnik, kamor so jim zaprli pot, pobral kamen ter ga zagnal, ... kamen pa je priletel v razpelo. — Noben greh ne ostane nekanovan, tudi ta ni! Maščeval se je na njem, na Janu.

Zakaj na meni? Kaj sem mu storil?

Klečal je ob teti, ki je s sklenjenima rokama, z upognjeno glavo molila naprej in ji odgovarjal tiho, zasanjano.

Francoski pomorski odbor parlamenta je sprejel proračun mornarice, ki je povišan skoro za polovico.

»Tunis—Korzika—Nica« je sedaj geslo italijanske ireditete, ki zahteva od francoske republike izročitev teh krajev.

Statistika o francoskem prebivalstvu kaže, da je po letu 1935 v tej deželi povprečno 16.000 smrtnih slučajev več kot rojstev. V prvih treh mesecih tega leta pa je celo 35.684 ljudi več umrlo kot se jih je rodilo.

V Limi v južnoameriški državi Peru se je vršil vseameriški kongres.

V Bengaliji, v Indiji, stavka 50.000 delavcev jute. Indijski predsednik vlade Mohamed Zafrullah Kahn je baje izjavil, da ne bo obnovil pogodbe z Anglijo ki je potekla že pred dvema leti.

Poročila iz Anglije. Največji zemljiški posestnik na Angleškem je »Cerkvena komisija«, ki plačuje canterburyškemu knezoškofu letno 75.000 dolarjev in daje tudi ostalim duhovnom več ali manj odgovarjajoče visoke plače. O tej komisiji se trdi, da upravlja najširomašnejše stanovanjske četrti britanskih otokov; v splošnem ljudskem stremljenju, poboljšati si svoje življenjske pogoje, je pa tudi ona pristala na to, da bo zidala več vzorno urejenih hiš. Ta organizacija dobi polovico svojih dohodkov iz najemnine, druga polovica se pa nabere potom davščin in dividend. — V zadnjih petdesetih letih se je število rimskokatoliških redovniških samostanov na britanskih otokih povečalo od 17 na 339, nunske samostani so porasli od 53 na 905,

Njegove misli so bile druge. Ni se mogel zbrati; besede, ki jih je izgovarjal, so mu zvenele prazno, brezizrazno, ... niso se mu zdele prave. Često ga je prišlo, da bi zakričal nekaj čisto drugega, da bi izlil težnje v novo molitev, drugačno, svojo. Nemara bi mu potem odleglo; tudi breme bi mu bilo mnogo lažje. Nikogar več ne bi pogrešal in bi mu bilo vseeno, če bi se smejali njegovi pohabljenosti kot se niso enkrat... Da bi molil po svoje in bi bila ta molitev drugačna, da bi bila morda brez besed...

»Si zaspal,« ga je dregnila teta.

»Ne,« se je zdramil in odkimal.

»No, ... in molitev?«

»Zaj bom ... Sveta Marija, mati božja ...«

Zunaj se je vlegel mrak, se plazil po strehah, jih objemal in požiral, pohotno, poželjivo, brezuspešno napadal obcestne svetilke; niso ga pustile k sebi. V molitev se je mešalo kričanje in smeh otrok, ki so se igrali na dvorišču.

»Zakaj je vrgel oče kamen,« je želel izvedeti, ko sta vstala izpred razpela. »Ga je vrgel nalašč...?«

»Kaj vem ... Menda ne ...«

»Čemu potem trpim ... in nosim kazen? Namesto njega, očeta?« — Ni izgovoril. Teta bi spet kričala ... in vprašanje je bilo težko, ogromno, da se ga je ustrašil.

Namesto očeta torej! — Počasi ga je zasovražil ... in druge tudi. Le semtertja se je vprašal, če mu morda ne dela krivice, očetu namreč, saj je mogoče, da se je teta motila, da ga je sodila krivo in so ga sodili krivo tudi drugi, metali blato nanj in ga bičali s sleherno besedo kot so njega nešteto krat. Lahko, da je bil dober, najboljši, a ga niso razumeli, ker je mislil po svoje, molil po svoje ... Da, včasih mu je prišlo tako ...

Otrokom v hiši se je umikal; nikoli se ni igral z njimi. Čutil se je starejšega, sto let starejšega od njih. Rajši je kam pobegnil in ostajal sam cele popoldneve. Mrak mu je prinašal zadovoljstvo, sploh ga je ljubil in temo tudi. Varnega se je čutil v njegovem okrilju, enakega drugim. Na podstrešju ga ni manjkalo. Vsedel se je v kot ob dimniku, stisnil kolena k sebi, jih objel ter zasnanjal; teta ga je često zaman klicala in ga iskala. — Po navadi je bil miren, le kadar ga je obsedlo, je razbil, kar mu je prišlo v roke ... Na hodniku je ujel mlado mačko, jo stisnil k zidu in ji stopil z nogo za vrat. Njenega vreščanja še slišal ni, ... saj ni tudi njegovega nikoli nobeden. Tolkel jo je s peto po glavi, ... prav tedaj so se odprla vrata tam čisto na koncu. Na hodnik je stopil starec.

od bivših 683 cerkva jih imajo danes 2318, šole pa od 99 na 1964; medtem se je povečalo število šoloobiskovalcev od 11.000 na 354.497. — Ker so si katoličani v USA pridobili kontrolno pravico čez filme, ki se predvajajo v kinematografih, so se tudi na Angleškem potrudili za slično zadevo. Cenzor lord Tyrrell dobi za to letno 10.000 dolarjev. — V Manchesteru so dozidali pet novih kinematografov, ki imajo v stranskih prostorih urejene moderne otroške vrtce. Tako gre lahko mlada mati v kino, otroka pa odda v takle otroški vrtce, ki je upravljan po strokovno naobraženih vzgojiteljih; te se z otroci igrajo, najmanjše pa celo oskrbujejo. Deca dobi med tem igralnim časom tudi po eno čašo mleka.

»Glej, grbavca, kaj mi je napravil!« — Zagnal se je nadenj in zamahnil s palico, da je Jana še drugi dan bolelo, kamor je padla.

... Potrkala je Marija in mu prinesla na krožniku potice. Njen obraz je bil tedaj čudežno lep, oči tudi, v njih ni bilo posmeha. Ni ga bilo, čeprav je kot drugi vedela, da je pohabljen, bolan, ... da se mu smejejo vsi, včasih še teta Agata ... Čudežno lepe oči in obraz, da ga ni mogel pozabiti nikoli, ... ali pa se mu je začrtal tako globoko, ker se je ona edina spomnila nanj, kdo vé. Ni ga mogel pozabiti in se je zatekal k njemu, kadar mu je bilo težko.

Ko je umrla teta, ni jokal ne tožil. Ni ga bolelo, da ga je zapustila, saj ni bil več sam: Marijin obraz ga je spremljal vedno, povsod, ... in je bil najlepši zvečer v mraku, v temi, v poigravajočih se odsevih iz kamina, ko je klečal s starcem pred Madonino podobo, mu odgovarjal ter občudoval obraz na sliki, ki je bil na trenutke enak onemu, ... onemu, ki je živel v njem.

Starec je molil, se trkal na prsi. Kadar je pokleknil in sklonil brezlasno glavo, je izgledal nebogljen, ubog, majhen, pohabljen kot on, Jan. V tem sta si bila podobna. Tudi ni nobeden v hiši mislil nanju, vsi so ju sovražili, ... starca nemara še bolj nego njega ... A Marija? Ne, Marija ne! — Njene oči so prelepe, da bi se smela prikrasti vanje grda misel! Toda le Marija ...

Spet je potrkalo, spet je vstopila. Čemu neki? Ničesar ni nosila v rokah, ne krožnika ne potice. Niti se ni obrnila k njemu, k starcu je stopila. In pokleknila predenj.

Starec se je poigraval s snežnobelo bradico ter se smehljaj. Jan ni še nikdar videl tolike blaženosti na njegovem obrazu, še nikdar, niti takrat ne, ko se mu je zdel srečen in zadovoljen, ... ko sta klečala in molila pred ikono. Tudi drugače se je spremenil: zrastel je, večji, močnejši, mogočnejši je izgledal.

»Izgubi se!« — Grbavec je prestrašen odskočil. Zunaj pred vrati se je zbral in prisluhnil, kaj se godi v sobi. Pa je razložil le Marijin jok ter ostre, sekane, jezne starčeve besede, ki se jih je izlila precejšnja ploha. Tresel se je po celem telesu kot da so bile namenjene njemu in sklonil glavo, pričakujoč vsak čas udarca ... Tu, prav tu, je skočil nekoč starec nadenj, takrat, ko mu je ubil mačko.

Pogovor v sobi je utihnil, Janu je odleglo. V temo na hodniku je planilo malo svetlobe, pogled se mu je ustavil na zasolzenem obrazu Marijinem ... Zakaj zasolzenem? O takem ni sanjal nikoli; v njem je živel srečen in lep, čudežnolep ...

Ni se ustavljal ob vprašanju, kaj je prosila starca. — nekaj ga je prav gotovo. Klečala je pred njim. — Klečala ... Bil je vaje klečati pred razpelom in sedaj pred podobo tam v kotu ob kaminu, še nikoli ni videl, da bi klečal človek pred človekom ... In če je tudi to mogoče, potem bi bil moral starec poklekniti prednjo, oba bi bila morala poklekniti, vsi! Tako je govorilo v njem.

Starec je stal ob oknu; ni se zganil. Še vedno se mu je zdel neznansko velik, mogočen.

»Si ti grbavec?«, se je obrnil sunkoma, ko je slišal rožljanje ob kaminu.

Jana je beseda spekla. Stresel se je; malo črne tekočine je ušlo čez rob skodelice na krožniček pod njo.

»Ti je zmrznil jezik? ... Poglej!«, je pokazal kapljo, ki se je nabrala na spodnjem robu. Nekaj časa je držal skodelico dvignjeno, potem je zamahnil z njo in pljusnil kavo grbavcu v obraz. »Za drugič!«

Jan se je potuhnil, da mu je še bolj izstopila grba, in se obrisal z rokavom. Starca, ki je upihnil zamazano petrolejko na mizi in pokleknil pred sveto podobo, ni spustil z oči. Tudi on si je zaželel molitve. Ne take, svoje. Sestavljene iz drugih besed, nemara celo brez njih ... Te, ki jo sedaj mrmra starec, nikoli več!! ... Da ni njegov oče molil? Morda pa je, a je molil drugače

Naša dobra mati nima nikoli pravega počitka, ona vedno skrbi za nas.

nego tisti, ki so ga sodili, drugače nego teta Agata in starec tam v kotu, drugače in drugje ... A povest o razpelu, ki je kamen priletel vanje?

Popravlil je ogenj v kaminu. Z burklami je dregnil v drva, da je zaprasketalo in so bušnile iskre na vse strani. ... In Marija? Kako moli ona ...?

Odsevi so se lovili po sobi, jo toliko razsvetljevali, da je brez težave razložil vse. Starec je polglasno molil pred ikono. Stopil mu je za hrbet. Gospodar se mu je zastudil kot še nikoli dotedaj in želja, da bi ga za vedno izgubil z vida, da bi ostal sam v sobi in v temi ter bi lahko nemoteno molil, molil po svoje, ga je prevzela vsega.

Dvignil je pogled na ikono. Žarki so se lovili po njej, Madonin obraz je kdaj pa kdaj oživel. Prijetne, božajoče oči so gledale nanj. Dve solzi sta se zaiskrili v njih, se utrnili in kot dva bisera spolzeli po licih navzdol ...

V ušesih mu je zašumelo — vedno mu je malo prej preden ga je vrgla božjast. — Neznane roke so ga začele daviti. Pred sabo je videl le golo glavo starčovo in je zmogel še toliko moči, da je dvignil roko, v kateri je držal burkle, ter krepko zamahnil ...

Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željani!

(Ivan Cankar, Hlapci)

Uporniki

Milan Medvešek

Delovodjo Kellyja so delavci zelo radi imeli. Enačil se je ž njimi, kakor se ni dotlej še noben delovodja. Ošabnost mu je bila tuja in prav tako surovost, dve slabosti, ki sta često spojeni z ljudmi v njegovem položaju. Bil je oče in prijatelj in v prvi vrsti sodelavec, kar je največ štel. V tovarno je nosil celo več denarja kot ga je potreboval, da ga je lahko posojal delavcem, kadar je kateri prišel v zadrego za nikel ali kvoder. Včasih je imel razposojenega do deset dolarjev, toda komu je posodil, ni nikoli vedel in ko so mu denar vračali, se je vljudno zahvaljeval, kakor da bi mu ga podarili.

Nekega jutra, ko je bil že čas za pogon strojev, starega Kellyja še ni bilo v delavnici, na njegovem mestu pa se je prikazal nov delovodja.

»Kaj to pomeni?« so se delavci začudili. »Kje je stari Kelly? ...«

»Kellyja so odslovili, ker je bilo preveč človeka v njem in ker bi kmalu doslužil pokojnino,« je nekdo pojasnjeval.

Novi delovodja, čigar obraz je spominjal na podgano, je opazil, da se razgovarjajo, najbrže o njem — si je mislil, zato je hotel takoj uveljaviti svojo oblast kakor jo uveljavi nov učitelj nad učenci.

»Ravnatelj je ukazal,« se je zadr s hreščečim glasom, »da storim konec postopanju in lenuharenju v tem oddelku in zvišam produkcijo! Kdor misli postopati in po nepotrebnem tratiti čas, naj se kar pobere!«

Njegove oči so streljale na dolgina Louisa, ki ga je najprvo opazil, ko je nekaj šepetal trebušniku Feliksu na svoji levi. Louis, videč, da gleda njega, se je urno potuhnil in jel marljivo premikati vzvode in ročaje, za delovodjo pa je poškilil šele tedaj, ko je srboritež odkorakal v ozadje delavnice, kjer se je postavil kakor kakšen general in s srepimi pogledi neutrudno pazil na može, ki so mu bili izročeni na milost in nemilost.

Delavci so hiteli z vso silo in naglico, boječi se, da ne bi dobil slabega mnenja o njihovi delavnosti, med tem pa so postajali z vsako minuto bolj nemirni, kajti njegovi pogledi so jih žgali v hrbte in bilo je očitno, da so se celo bali ozreti v njegovo smer, kaj šele, da bi se odstranili od strojev za trenutek, kakor so prej imeli navado, ko je v delavnici še gospodaril delovodja Kelly.

Dolgin Louis, najpredrzejši med njimi, se je vendarle ojunčil in pogledal proti »generalu«, tedaj pa je mož hitro potisnil nekaj v žep. Kar je skril, je bil časomer, s katerim je ugotavljal kretanje delavcev in obrate strojev.

»Tako ... tako ...« si je mislil Louis. »Priganjač nam hoče zahrbtno 'naviti stroje' in pospešiti hitrost pri delu ... Ne, ne boš, že sedaj moramo preveč hiteti!«

Navzlic hrušču in trušču, ki je vladal v delavnici, se je Louisu posrečilo opozoriti sodelavce na pretečo nevarnost.

»Zelenec nam za hrbtom meri čas« je zašepetal Feliksu. Ta ga je razumel in tiho oddal sporočilo mlademu Italijanu. Novica je šla kakor brzojav od delavca do delavca.

»Pazite se, meri nam čas! Nikar ne hitite!«

Vsi so dobro vedeli, kaj pomeni, kadar se rabi časomer — več dela in manj denarja!

Sirena je končno zapiskala za polurni odmor in prigrižek. Delavci so posedali okoli Louisa in jeli resno pretahavati položaj.

»Odkod se je vzela?« so ugibali. Suhec Joe, po rodu Portoričan, ki je delal že skoro v vsaki avtomobilski tovarni v Zedinjenih državah, je pojasnil, da je bil mož de-

lovodja pri White Motor Co., pa da so ga tam odslovili zaradi surovosti in trme.

»Naj bo že kdor koli, možakarja moramo izigrati, drugače bo on nas!« je povdaril Louis.

»Kaj naj storimo?« so vsi vprašali.

»Zahtevajmo, da pokličejo starega Kellyja nazaj!« je odločno odgovoril Louis in nato pristavil: »Stvar je zelo priprosta — seveda, eden ne opravi nič, vsi vse, kar hočemo!« Besede je izgovoril resno, skoro svečano in pri tem močno izpljunil slino žvečilnega tobaka. Hotel je še nekaj reči, tisti trenutek pa je zatulila sirena in morali so na svoja mesta pri strojih.

Popoldne se je še bolj vleklo kot dopoldne. Gibali so se samogibno, toda počasneje in preračunano. Delovodji pa se je pričelo dozdevati, da nekaj ni v redu in kmalu je uganil njihovo namero; namenoma delajo počasneje, da bi dokazali, da je nemogoče zvišati produkcijo. Razkačen ko divja mačka se je zaletel proti navidezno ponižnemu Feliksu, ki je delal na vrtalo in ga surovo nahrulil, češ, ali je naenkrat dobil krče v roke, da tako počasi brklja in brska pri stroju. Feliks se je prestrašil in nekaj komaj slišno zajeceljal, obenem pa hitro sprožil vzvod, toda v zmedu je pozabil zakleniti čeljust vrtala in tedaj — tresk, dragoceno rezilo se je zlomilo.

»Teslo zarobljeno!« je zarohnel delovodja, nazadnje pa zakričal, da naj se takoj pobere iz delavnice.

Trebušnik Feliks pa ni bil tako ponižen kakor je bil videti. Ko je slišal »poberi se odtod!« je skočil pred »generalu«, mu nastavil mesnato pest t'k pred nos in kričal kakor jesihar:

»Ti zclenec boš mene vrgel na cesto, ti mene« — pričel se je tolči po prsih, da je kar bobnelo — »mene, ki delam v tej tovarni že dva in dvajset let?! Povem ti, da te strem na tisoč koscev, preden zapustim tovarno!«

Delovodja je od strahu pobledel in jo pobrisal v pisarno po ravnatelja, med tem pa se je moštvo urno zbralo okoli Louisa kakor vselej, kadar je položaj postal kritičen.

»Kaj naj storimo? ...« jim je drhtelo na rumenkasto bledih obrazih.

»Fantje, nič strahu!« je odločno dejal Louis. »Sedaj je prilika, da pokažemo svojo moč! Ustavimo stroje in jih toliko časa ne poženemo, dokler ne odstavijo tega srboriteža in pokličejo nazaj našega Kellyja!«

»Tako je! Louis ima prav! Ustavimo stroje!« so vsi navdušeno sprejeli Louisov nasvet in takoj nato so že ustavljali stroje.

Položaj je bil silno napet. V delavnico je prihrumel ravnatelj, ki je bil načelnik priganjačev in ko je videl, da vsi stroji stoje, je še bolj prebledel kakor poprej delovodja.

»Nazaj k strojem!« se je diktatorsko zadr, misleč, da se bodo tresli ob sili njegovega glasu, kakor so se že tolikokrat. Mogočni mož se je danes pošteno uštel. Nihče se ga ni ustrašil, nihče se ni premaknil, nihče ni pognal stroja, le merili so ga od nog do glave.

»Socialisti so se zaredili med njimi,« ga je prešinila misel in še hujša jeza ga je popadla.

»Če ne poženete strojev, vas pri tej priči vse odslovim in najamem druge delavce!«

Grožnja jim ni vzela poguma, kajti dobro so vedeli, da se danes bore kakor en mož, ne le zase, ampak tudi za dobrodušnega Kellyja.

Ko je ravnatelj uvidel, da so se njegovi delavci čez noč spremenili, postali odločni in da se je njegova moč zdrobila vpričo njihove sloge, se je hotel poslužiti zvijače.

»Povejte, kaj prav za prav hočete?« je skoro prijazno vprašal, kakor da se ni še malo prej drl nad njimi. »Ob vsaki priliki sem vam šel na roke,« se je hinavsko lagal, »seveda, če je bilo v moji moči...«

Njegova nenadna ponižnost je še bolj ojunčila upornike. Pričeli so se posvetovati, nakar je Louis stopil pred njega in mu predložil njihove zahteve.

»Gospod ravnatelj,« ga je spoštljivo nagovoril in ga lovil v zanko, »mi vsi vemo, da ste izvrsten človek in vam je blagor nas vseh vedno pri srcu, zato upamo, da nam tudi danes ustrezete. Mi zahtevamo, da premestite novega delovodjo in pokličete na njegovo mesto starega Kellyja. To je edini pogoj. Ampak brez tega ostanejo stroji pri miru.«

Ravnatelj je bil v silni zadregi in ni vedel, kaj bi storil. Iz neprijetnega položaja ga je rešila sirena, ki je naznala konec dela za ta dan, in baš tega si je želel. Hotel je imeti več časa, da bo mogel vso stvar temeljito premisliti in poiskati kakšen izhod, da se bi splazil skozi. Zopet je postal bolj predrzen in jim dejal, naj pridejo drugi dan vsi na delo, če hočejo sami sebi dobro.

Naslednje jutro so bili vsi na svojih mestih, toda stroji so mirno počivali. V delavnici je vladala mučna napetost. Preteklo je precej časa, ne da bi se prikazal delovodja ali pa ravnatelj. Uporniki so postajali bolj nemirni, ker so bili prepričani, da jih namerava vodstvo tovarne na kak način izigrati, vendar se niso bali in so bili pripravljeni na vse. Bojevali se bodo do zadnjega: stali bodo pri strojih kakor železne pritikline in jih ne poženo, dokler jim ne dajo Kellyja! Zavest delavske skupnosti jim je vlila jeklo v srca in spomin na dolga leta trpljenja, ki jih je trdno združilo, je porodil odločnost, da bi bili pripravljeni podreti svet drug za drugega. Srca so jim drhtela in v očeh jim je žarelo: Damned you... le poizkusite... bomo videli!...

Taka so bila njihova čustva in misli, ko je eden izmed njih nenadoma vzkliknil kakor otrok, ko zagleda domov se vračajočega očeta:

»Hura, Kelly prihaja! Naš Kelly prihaja!«

Skozi skladišče je ves zasopel hitel stari Kelly. Njegovi zvesti fantje so ga kakor otroci obkolili od vseh strani in vzklikali, kdo ve vse kaj, nato pa pričeli brcati — v zadnjico!

»Ti stari babjek« — navzlic svoji starosti je bil Kelly vedno zateleban v kakšno žensko in baje je bil pripravljen »zafučkati« deset dolarjev za smehljaj mladega de-

Fašizem v New Yorku ni priljubljen. Kljub velikim naporom, da bi ga v tem velenem mestu posplošili, se ne čuje o njem skoraj nič. Kakor hitro se prikažejo na platnu v kinematografih razni znani diktatorji, začne občinstvo žvižgati in piskati. Fašizem ne bo v Ameriki nikoli ljudsko gibanje.

Hrabri michiganski sodnik Malcolm Hatfield je napravil s svojo ženo zanimiv poizkus, da sta se sama prepričala o življenju bednih in brezposelnih. Par tednov sta preživela s dvema dolarjema tedensko, kolikor dobi poročeni brezposelni v USA. Zakonska dvojica se je hranila z ovsenimi kosmiči in kondenziranim mlekom za južno, za kosilo in večerjo pa je bila zelenjava, kruh in maslo. Samo ob nedeljah sta si privoščila 15 centov mesa. Na koncu poizkusa nista bila samo zelo sestradana, kljub temu, da si marsikateri revež še toliko nima, temveč je bil ta sodnik tako razjarjen, da je zahteval od poslanske zbornice, da sleherni preživji vsaj par dni v pomanjkanju in da bo šele nato dotični resnično sočustvoval z žrtvami neurejenega gospodarstva.

Plinske maske so danes dobro prodajno blago, v nekaterih deželah je celo sleherni prisiljen, da si jo nabavi. Razumljivo,

da si revno ljudstvo kupi lahko samo enostaven, cenen model. Na Angleškem so pa pred kratkim dognali, da taki modeli celo cigaretni dim propuščajo; ob priliki tozadnevne konference je zato nekdo v prisotnosti angleškega notranjega ministra izjavil: »Mi nočemo imeti s tako nesmiselnostjo nikakega opravlja, saj nas v slučaju plinskega napada varuje toliko kot kakšen dežnik.«

Čudo teleskopa. Na palomarskem hribu, med San Diegom in Pasadeno, bodo v najkrajšem času instalirali nov teleskop s petmetrsko lečo. Če bi se dal ta tehnični dovršek usmeriti proti New Yorku, bi natančno lahko seštel koliko nadstropij ima ta ali oni nebotičnik, mesec pa izgleda skozi ta teleskop le kakih 130 km oddaljen. Stroški aparata znašajo okoli 6.000.000 dolarjev. Da ga bodo prepeljali na nakazani prostor, so nalašč za to priliko zgradili 30 km dolgo cesto. Skozi to aparaturo se bo skušalo dognati kakšna telesa krožijo po nebesnem svodu v oddaljenosti okoli 1.200.000.000 svetlobnih let. Teleskop bo 21 metrov dolg, njegov mehanizem bo tehtal 800 ton. Leča se je eno leto hladila, nad 2 leti so pa potrebovali za brušenje in glajenje.

Preobrat v avtomobilski industriji? Po poročilih pariških listov se doznava, da po-

**Še veliko bolj belo
bo perilo,**

če vzameš vedno

SCHICHT^{ovo}

TERPENTINOVO MILO

...in za namakanje žensko hvalo

kleta — »gotovo si spal pri kakšni zali gospodični, pa si pozabil na nas... Nič ne taji,« so mu dušili besedo, »vse vemo, čisto vse!...« in sledilo je še več brc.

Kelly se je zadovoljno in presrečno smehljaj in brisoč s tresočimi se rokami svoje naočnike, ki so bili vsi mokri od radostnih solz, je ganljivo momljal: »No, no... ne hajte vendar že... no... no...«

Nekje iz skladišča je kukal in opazoval ves prizor »mo-gočni« ravnatelj in tisti trenotek je staremu Kellyju zavidal tiste brc, ki so mu jih njegovi fantje tako velikodušno delili.

Stroji so zopet veselo zapeli —

skušajo na cambridgeški telnični preizkuševalni ustanovi brezprestavni motor, ki ga je iznašel neki Italijan, in je baje po zmogljivosti enakovreden motorjem s prestavami, toda zelo poenostavljen. Ako se bo ta iznajdba popolnoma obnesla, je pričakovati v najkrajšem času v avtomobilski industriji velik preobrat v gradnji motorjev.

Tuf-Flex steklo. Libby-Owens-Fordova družba v Toledu, Ohio, je preizkusila steklo, o katerem se trdi, da se ni zdrobilo pod tri tone težkim slonom; steklena plošča ni imela niti ene polne cole debeline. To steklo je možno upogibati in vrteti, tudi ne počti, če se ga položi na ledeni blok in se ga nato polije z stopljenim svincem. Izdeluje se ga lahko v vseh barvah. Ako bodo v bodočnosti uporabljali to steklo za stene pri gradnji hiš, se bo lahko tako steno očistilo samo z mokro krpo in se bo že svečilo in izgledalo kot novo. Sigurno bo tovrstno steklo v bodočnosti igralo veliko vlogo pri gradnji tovarnen in drugih poslopij, kakor tudi pri dobavljanju fizikalnih in kemičnih predmetov.

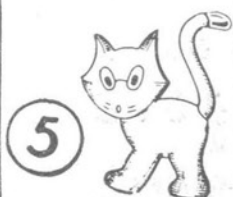
Največji požrešnež je navadni pajek, ki dnevno požre petindvajsetkrat več kot tehta. Lahko si predstavljamo, koliko bi prežvečil človek, ako bi dnevno spravil tako množino vase.

20.000.000 LJUDI JE POKOSILA GRIPA V TREH ZAPOREDNIH VALOVIH

Gripa, angina in revmatizem prihaja od prehlada nog. Ko se je gripa prvič pojavila v Ameriki in Kitajski, od koder je po tem prenešana v Francosko in celo Evropo, mobiliziran je bil ves zdravniški aparat da se to zlo prepreči. Ljudstvo teh zemelj je gripa stala milione.

Namesto da bolehate in zapravljate denar za zdravljenje in zdravila, pametnejše je da bolezen v pravem času preprečite. Gotovo jo boste preprečili, ako si pravočasno preskrbite toplo in nepremočljivo zimsko obutev.

**NAŠA OBUTEV IZ USNJA IN GUME OHRANILA
VAM BO ZDRAVLJE IN PRIHRANILA DENAR.**

Maček Marko lisec stari
deci Vaši veselje pravi.

V nebotičniku dvigala
upravljam jaz,
saj to ni šala.

ZORA

Trajne in močne nogavice
iz egipatskoga bombaža,
stanejo Din 9'.

Čevljički na vezavo izdelani iz
lakirane gume z močnim gumijastim
podplatom. Ne prepuščajo vode in
stanejo samo Din 15' - 19' in 25'.

Tople domače copate za otroke,
izdelane iz volnenega dubla z
usnjenim podplatom in toplim
medpodplatom. Okrašeni so z
bogatom čopkom. Stanejo samo
Din 25'.

Visoki otroški čevlji iz mehkega
rjavega usnja. Njihova široka
oblika vstreza higijenskim zahtevam
obutve za majhne otroke.
Vašeg djeteta.

Ženske galoše s široko peto, v
katero dobro sede vsak čevlj.
Podaljšani okrasni jezik varuje
nogavice pred dežjem in blatom.

Tople copate z usnjenim podplatom in
filcom. Obrobjene svilo in okrašene
z lepo kokardo. Potrebne vsaki gos-
podinji.

V teh čevljih udobnega kroja se počuti
Vaša noga prav prijetno. Izdelani so
iz črnega diffina z apartnim okrasom
iz laka.

Celogumijasti ženski čevlji za sneg,
s toplo flanelasto podlogo in srednjo
peto. Okrašene so z okusnim baržunastim
ovratnikom.

Praktični ženski čevlji na vezavo iz
rjavega ali črnega boksa z usnjenim
podplatom in usnjeno peto.

4055-64609

Lahki pa vendar topli čevlji iz črnega sukna,
okrašeni z krimerjem in lakasto kapico. Za-
penjajo se z zaponko.

98157-660

Moške galoše potrebne vsakemu gospodu,
ako hoče varovati dom pred snegom in
blatom, svoje noge pa pred mrazom in
vlago. Pojačane so v pregibu pa tudi pod-
plat je pojačani.

1937-68822

Poglejte si elegantne čevlje za uradnika,
trgovca in obrtnika, izdelane iz boksa in
neraztrljivim podplatom. Prodajemo jih v
črni in rjavi barvi za prav tako sniženo
ceno po Din 79'.

3939-64721

Solidni, enostavni in elegantni špičasti čevlji
izdelani iz dobrega boksa z usnjenimi pod-
plati in usnjeno peto. Spadajo v skupino
naših najboljših čevljev „Naš ponos“.

3967-68822

Moški čevlji iz boksa z usnjenimi notranjki
in z močnim nepromočljivim in neraztrgli-
vim gumijastim podplatom. Vsled svoje
trpežnosti ti čevlji prenesejo vsak štrpavec, a
po svoji obliki lahko nadomeščajo praznične
čevlje.

KVSAKEM PARU OBUTVE IMAMO ODGOVARAJOČE NOGAVICE

K elegantni obutvi kupite naše fine nogavice, izdelane iz najboljšega flora in svile.

MOŠKE:
Ekonom . . . Din 7' -
Česljane . . . Din 7' -
Velington . . . Din 15' -

ŽENSKÉ:
Domačica . . . Din 6' -
Zora . . . Din 9' -
Flora . . . Din 15' -
Tatjana . . . Din 29' -

OTROŠKE:
Deran . . . Din 4' - 5' - 6' - 7' -
Triglav . . . Din 7' - 8' - 9' - 10' -
Sibirac . . . Din 7' - 9' - 10' -

Flata